ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
«УКРАЇНА»
ВІННИЦЬКИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра реабілітаційних технологій

Освітня програма «Соціальна робота»
Спеціальність: 231 «Соціальна робота»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

«ОСОБЛИВІ ПІДХОДИ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ВІЙСЬКОВИМИ ПІД ЧАС РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ»

Здобувача освіти:
Тарасюк Сергій Петрович

Науковий керівник:
д.політ.н., проф. Давиденко В.В.

Рецензент:
к.пед.н., доцент Фуштей О.В.

Допущено до захисту рішенням реабілітаційних технологій
Протокол №_6_від « 30 » ___01___2026 р.
Завідувач кафедри_____Башинська О.І.
(підпис)

Вінниця 2026

ЗМІСТ

ВСТУП……3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПЕРІОД РЕАБІЛІТАЦІЇ……..7
1.1 Соціальна робота з військовими: сутність, зміст та науково-практичні підходи……7
1.2 Зарубіжний досвід соціальної підтримки військовослужбовців і ветеранів та перспективи його впровадження в Україні……20
1.3 Нормативно-правові засади здійснення соціальної роботи з військовими під час реабілітаційного періоду в Україні……..31
Висновки до розділу 1……47
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦИФІКИ ТА ВИКЛИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ У ПЕРІОД РЕАБІЛІТАЦІЇ……..…….....50
2.1 Методологічні основи та організаційні аспекти дослідження соціальної роботи з військовими у процесі реабілітації ..…….....50
2.2 Узагальнення та інтерпретація результатів емпіричного дослідження проблем і потреб військовослужбовців у період реабілітації…….....55
Висновки до розділу 2……...……..69
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ У ПЕРІОД РЕАБІЛІТАЦІЇ НА ОСНОВІ МІЖСЕКТОРАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА ……..……72
3.1 Обґрунтування необхідності міжсекторального партнерства у системі соціальної реабілітації військовослужбовців…….…….....72
3.2 Розроблення партнерського соціального проєкту, як моделі вдосконалення соціальної роботи з військовими……76
Висновки до розділу 3…….....83
ВИСНОВКИ ……86
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ….……89
ДОДАТКИ……95

ВСТУП

Актуальність проблеми. Проблема соціальної підтримки військовослужбовців у період реабілітації набуває особливого значення в умовах воєнного стану в Україні. Повномасштабна війна призвела до значних людських втрат, поранень, психологічних травм і соціальних потрясінь, що потребують системної уваги держави та суспільства. Військові, які повертаються із зони бойових дій, часто стикаються з труднощами адаптації до мирного життя, змінами у сімейних стосунках, втратою професійної ідентичності, посттравматичним стресовим розладом. У цих умовах соціальна робота стає ключовим інструментом забезпечення ефективної реабілітації та соціальної інтеграції військовослужбовців.

Особливої актуальності набуває необхідність розробки та впровадження особливих підходів до соціальної роботи з військовими, які враховують їхні індивідуальні потреби, психологічний стан, життєві обставини та рівень соціальної підтримки. Традиційні моделі соціальної допомоги виявляються недостатньо ефективними в роботі з цією категорією клієнтів, адже процес реабілітації військових потребує міждисциплінарного підходу, поєднання соціальних, психологічних, медичних і професійних компонентів. Важливо також залучати родину військовослужбовця, громаду та громадські організації до процесу відновлення життєвих ресурсів.

Таким чином, вивчення особливих підходів у соціальній роботі з військовими під час реабілітаційного процесу є надзвичайно актуальним для сучасної України. Результати такого дослідження сприятимуть удосконаленню системи соціальних послуг, підвищенню якості реабілітації та ресоціалізації військових, формуванню нових моделей міжвідомчої співпраці. Це не лише сприятиме зміцненню соціальної стабільності, а й підвищить довіру до державних інститутів і створить умови для повноцінного повернення захисників до активного життя в суспільстві.

Проблематика соціальної роботи з військовослужбовцями у період реабілітації знаходить своє відображення у працях як українських, так і

зарубіжних дослідників. Зокрема, О.В. Безпалько у своїх наукових роботах підкреслює необхідність застосування індивідуально орієнтованих підходів до клієнтів, що пережили травматичні події, наголошуючи на важливості соціальної підтримки як чинника відновлення особистісного потенціалу [1].

І.Д. Звєрєва та О.Г. Карпенко у своїй праці розглядають систему соціальних послуг для військових та ветеранів у контексті державної політики, звертаючи увагу на недостатній рівень міжвідомчої координації та потребу у підготовці фахівців, здатних працювати з посттравматичними наслідками війни [16].

У дослідженнях Л. Міщик висвітлюються механізми соціально-психологічної реабілітації та роль громади у процесі інтеграції військовослужбовців у мирне життя. Авторка пропонує використовувати комплексний підхід, що об’єднує психологічну допомогу, професійну перепідготовку та соціальний супровід [26].

Серед зарубіжних досліджень варто відзначити праці D. Corey, G. Callanan, у яких наголошується на етичних принципах роботи з ветеранами війни, зокрема на важливості конфіденційності, емпатії та культурної чутливості фахівців [56]. B. Castro та A. Adler аналізують міжнародний досвід соціальної підтримки військових і підкреслюють значення сімейно орієнтованих моделей реабілітації [55].

Отже, огляд наукових джерел свідчить, що більшість авторів акцентують увагу на необхідності комплексного, міждисциплінарного підходу до соціальної роботи з військовими, який охоплює медичну, психологічну, соціальну та правову складові, а також потребує адаптації міжнародного досвіду до українських реалій.

Об’єкт дослідження – соціальна робота з військовослужбовцями у процесі їх реабілітації після участі у бойових діях.

Предмет дослідження – специфіка, принципи, методи та форми соціальної підтримки, спрямовані на відновлення фізичного, психологічного та соціального благополуччя військових у період реабілітації.

Мета дослідження – дослідити теоретичні та практичні аспекти соціальної роботи з військовослужбовцями в умовах реабілітації, виявити ефективні підходи до надання соціальної допомоги й розробити пропозиції щодо удосконалення системи соціальної реабілітації в Україні.

Завдання дослідження:

1. Розкрити теоретичні засади соціальної підтримки військовослужбовців у період реабілітації, визначивши сутність, зміст і науково-практичні підходи до соціальної роботи з військовими.

2. Провести аналітичне дослідження особливостей, проблем і потреб військовослужбовців у процесі реабілітації, з'ясувати рівень ефективності наявної системи соціальної підтримки.

3. Обґрунтувати та розробити модель удосконалення соціальної роботи з військовослужбовцями на основі міжсекторального партнерства, представивши у вигляді партнерського соціального проєкту.

Методи дослідження. У процесі виконання кваліфікаційної роботи були використані системи методів: теоретичні методи: класифікація, аналіз, порівняння, індукція, дедукція; емпіричні методи: авторський опитувальник «Оцінка досвіду та потреб військовослужбовців у процесі реабілітації та соціальної підтримки» та метод інтерв'ю із соціальними працівниками.

Експериментальна база дослідження. Експериментальною роботою було охоплено 50 осіб з числа військових, що проходили реабілітацію на базі Реабілітаційного центру «Ортопедсервісцентр» (м. Вінниця), а також 5 соціальних працівників, які мають безпосередній досвід роботи з даною категорією населення.

Наукова новизна дослідження: полягає у розробленні комплексного підходу, який поєднує соціологічні методи для всебічного аналізу процесу реабілітації військовослужбовців. Уперше в українських умовах визначено гендерно-специфічні профілі емоційної вразливості та самоефективності військових, що дозволяє точніше формувати індивідуальні програми підтримки. Обґрунтовано інтегровану модель соціальної роботи типу «єдиного вікна» із сімейно орієнтованим компонентом як ключовим чинником успішного

повернення військових до активного життя та доведено ефективність її практичної реалізації через систему показників ефективності.

Практична значущість полягає у розробленні відтворюваного інструментарію для реабілітаційних центрів, соціальних служб та громад, який включає інтегровану модель «єдиного вікна» з індивідуальними планами кар'єрного розвитку, сімейно орієнтованим компонентом, а також програмами перекваліфікації, наставництва та підбору роботи. Запропоновані інструменти – KPI-рамка, система моніторингу та оцінювання, реєстр ризиків, операційний план і типові кошторисні шаблони – забезпечують можливість впровадження проєкту у громадах різного масштабу, підвищують прозорість управління та якість надання послуг. Практичні результати дослідження сприяють підвищенню готовності військових до активного життя, зростанню рівня їхнього працевлаштування та професійного утримання, зниженню рівня емоційного виснаження, а для органів місцевого самоврядування формують дієву «дорожню карту» співпраці з ветеранськими спільнотами та масштабування ефективних практик реабілітації.

Апробація результатів. Теоретичні та практичні аспекти досліджуваної проблеми висвітлено у двох наукових публікаціях, а саме:

1. Тарасюк С.П. Моделі соціальної реабілітації військових у міжнародній практиці та можливості їх адаптації в Україні. *Подільський науковий вісник.* № 2(34). 2025.

2. Тарасюк С.П. Міжсекторальне партнерство як стратегічний ресурс соціальної реабілітації військовослужбовців. *Подільський науковий вісник.* № 3(35). 2025.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (68 найменувань), додатків. У тексті дипломної роботи вміщено 7 таблиць і 7 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПЕРІОД РЕАБІЛІТАЦІЇ

1.1 Соціальна робота з військовими: сутність, зміст та науково-практичні підходи

Соціальна робота з військовослужбовцями є однією з найважливіших та водночас найскладніших сфер сучасної соціальної практики, оскільки поєднує науково-теоретичні основи з практичною діяльністю, спрямованою на всебічну підтримку осіб, які виконували свій військовий обов’язок і зазнали фізичних, психологічних та соціальних наслідків бойових дій. Повертаючись до мирного життя, військові стикаються з численними труднощами адаптації, що потребують комплексної допомоги, яка охоплює психологічні, соціальні, економічні та правові аспекти. Саме тому соціальна робота з військовослужбовцями виступає не лише прикладною діяльністю, а й самостійною науковою категорією, що формує власну систему принципів, підходів і методів, орієнтованих на урахування особливостей військової служби, бойового досвіду та етапу реабілітації.

Наукова цінність соціальної роботи з військовими полягає у формуванні цілісної системи знань, що узагальнює теоретичні засади розуміння специфіки соціальних проблем цієї категорії громадян, а також у розробленні методологічних підходів до їх вирішення. Наукові дослідження в даній галузі зосереджені на визначенні чинників, які впливають на процес соціально-психологічної адаптації після проходження служби, на аналізі механізмів ефективної реабілітації, а також на вивченні ролі державних і недержавних інституцій у підтримці ветеранів та членів їхніх родин. У науковому контексті соціальна робота з військовослужбовцями розглядається як міждисциплінарна сфера, що інтегрує досягнення соціології, психології, педагогіки, права, медицини та менеджменту соціальних послуг.

З практичного погляду соціальна робота з військовослужбовцями передбачає здійснення комплексної допомоги, яка спрямована на відновлення

їхніх соціальних функцій, активної життєвої позиції та повноцінної участі у житті громади. Ця діяльність охоплює психологічне консультування, професійну орієнтацію, сприяння працевлаштуванню, юридичну підтримку, організацію освітніх, культурних і реабілітаційних заходів, що полегшують процес соціальної інтеграції. Важливою особливістю є врахування індивідуального військового досвіду, який нерідко супроводжується травмами, втратою близьких, проблемами зі здоров'ям, посттравматичним стресовим розладом та труднощами у сфері міжособистісної комунікації.

Отже, соціальна робота з військовими як наукова дисципліна створює підґрунтя для розроблення ефективних моделей підтримки, а як практична діяльність – забезпечує реалізацію цих моделей у реальному соціальному середовищі. Її сутність полягає у сприянні гідній адаптації та реабілітації військовослужбовців, підвищенні рівня соціальної стабільності, формуванні культури поваги, вдячності та підтримки захисників держави, що є важливою умовою зміцнення національної єдності й соціальної згуртованості суспільства.

У наукових джерелах поняття соціальної реабілітації військовослужбовців трактується з різних теоретичних і практичних позицій, що відображає багатовимірність цього феномену. Дослідники зазначають, що соціальна робота з військовими є спеціалізованим видом професійної діяльності, який передбачає інтеграцію знань з психології, педагогіки, медицини, права та соціології з метою забезпечення комплексної підтримки осіб, які виконували військовий обов'язок [7]. У цьому контексті фахівець із соціальної роботи має враховувати не лише соціально-побутові проблеми клієнтів, але й глибокі психотравматичні наслідки, що формуються внаслідок бойового досвіду і суттєво впливають на процес їхньої інтеграції у цивільне життя. Здійснення ефективної реабілітації військовослужбовців потребує поєднання психологічних, медичних, соціальних та економічних заходів, спрямованих не лише на стабілізацію емоційного стану, але й на створення умов для працевлаштування, професійної реалізації, участі у житті громади та зміцнення соціальних зв'язків [49].

У науковій літературі простежується еволюція розуміння сутності соціальної роботи з військовослужбовцями, що безпосередньо пов'язана із

соціально-історичними етапами розвитку суспільства. Після Другої світової війни основний акцент робився на забезпеченні матеріальної допомоги, медичному обслуговуванні та відновленні соціального статусу ветеранів. Соціальна робота в цей період розглядалася насамперед як інструмент державної політики соціального захисту, зорієнтований на систему пільг, забезпечення житлом, працевлаштування та соціального забезпечення демобілізованих військових. Основною метою було відновлення соціально-економічного потенціалу та повернення ветеранів до мирного життя. Таким чином, соціальна робота трактувалася як механізм соціальної інтеграції великої кількості осіб, що пройшли війну, та засіб стабілізації суспільства в післявоєнний період.

У другій половині XX століття, особливо після воєн у В'єтнамі та Афганістані, акценти у наукових дослідженнях і практиці соціальної роботи істотно змістилися. Поступово в центр уваги почали ставити психологічні аспекти допомоги військовослужбовцям, зокрема посттравматичні наслідки, втрату життєвих орієнтирів та труднощі у міжособистісних стосунках. Саме в цей період у науковий обіг увійшло поняття посттравматичного стресового розладу (ПТСР) [52], що дало змогу глибше зрозуміти емоційні й поведінкові реакції ветеранів. Соціальні працівники почали працювати не лише з матеріальними чи побутовими проблемами, але й активно застосовувати психосоціальні методи підтримки – індивідуальне та групове консультування, арт- і трудотерапію, програми ресоціалізації та сімейного консультування [21]. Унаслідок цього соціальна робота з військовими набула міждисциплінарного характеру та перетворилася на важливий інструмент реабілітації, що поєднує соціальні, психологічні, медичні й освітні підходи.

Сучасні підходи, представлені в науковій літературі, ґрунтуються на концепції комплексної реабілітації військовослужбовців, яка охоплює медичний, психологічний, соціально-економічний і правовий виміри. Такий підхід передбачає не лише відновлення фізичного та психічного здоров'я, а й забезпечення повноцінного повернення ветеранів до соціального життя. Особлива увага приділяється процесу реінтеграції військовослужбовців у громади, підтримці членів їхніх родин, профілактиці соціальної ізоляції,

безробіття та маргіналізації. Останні дослідження підкреслюють важливість сімейно орієнтованої соціальної роботи, оскільки саме родина виступає ключовим фактором у процесі адаптації військового після бойових дій, впливаючи на його емоційний стан і мотивацію до активного життя. Водночас значна частина наукових праць зосереджена на розробленні моделей міжвідомчої взаємодії, які передбачають співпрацю соціальних працівників із медичними установами, психологічними центрами, освітніми закладами та громадськими організаціями з метою надання військовим комплексної допомоги [64].

Таким чином, еволюція наукових підходів до соціальної роботи з військовослужбовцями демонструє перехід від вузького тлумачення цієї діяльності як надання матеріальної допомоги до сучасного багатовимірного розуміння, що включає всі сфери життєдіяльності особистості та її соціального оточення. Від простого задоволення базових потреб дослідники та практики перейшли до створення цілісних програм підтримки, спрямованих на відновлення життєвих функцій, соціальних зв’язків, професійного потенціалу та психологічної стабільності ветеранів. Сучасна соціальна робота з військовими розглядається як система соціального відновлення, що забезпечує довготривалу інтеграцію та підвищення якості життя військовослужбовців і членів їхніх сімей.

Наукові підходи до соціальної підтримки військових сформувалися під впливом розвитку різних наукових шкіл і практичного досвіду допомоги ветеранам у світі. У центрі сучасного розуміння стоїть психосоціальний підхід, який поєднує психологічні та соціальні методи відновлення особистості. Він спрямований на опрацювання травматичного досвіду, розвиток навичок подолання стресу, відновлення довіри до суспільства, гармонізацію міжособистісних стосунків і активізацію ресурсів громади [49]. Не менш важливим є системний підхід, який розглядає військовослужбовця не ізольовано, а як частину родини, громади та соціального середовища. Соціальний працівник у межах цього підходу виступає посередником між ветераном, його близькими, державними структурами, роботодавцями й громадськими організаціями, що

дозволяє забезпечити комплексну підтримку, враховуючи взаємозв'язок особистісних, сімейних та суспільних факторів реабілітації [51].

У зарубіжній науковій літературі широкого поширення набув міждисциплінарний підхід, який інтегрує знання соціальної роботи, медицини, психології, права, педагогіки та менеджменту. Цей підхід активно впроваджується у США, Канаді, Великій Британії та країнах Європейського Союзу, де соціальні працівники тісно співпрацюють із лікарями, психотерапевтами, юристами, освітянами та представниками громадського сектору для надання всебічної підтримки військовим і їхнім сім'ям [64]. У цьому контексті соціальна робота з військовими набуває стратегічного значення, адже вона не обмежується індивідуальною допомогою, а спрямована на формування сталих державних і громадських програм реабілітації, розвиток ветеранської політики та зміцнення соціальної згуртованості суспільства.

Окремої уваги заслуговує сімейно орієнтований підхід, який розглядає процес адаптації військовослужбовця не ізольовано, а як складову частину відновлення життєздатності всієї родини. Такий підхід ґрунтується на розумінні того, що труднощі, з якими стикається ветеран після повернення із зони бойових дій, безпосередньо позначаються на емоційному стані, поведінці та добробуті членів його родини – дружини чи чоловіка, дітей, батьків, а іноді й розширеного кола близьких осіб. Військова травма стає не лише індивідуальним, а й сімейним досвідом, що потребує колективного опрацювання та психологічної підтримки. Саме тому сучасні програми соціальної роботи з ветеранами активно впроваджують сімейне консультування, психоосвітні тренінги, групові заняття для подружніх пар, а також заходи, спрямовані на відновлення внутрішньосімейної комунікації, попередження конфліктів і розвиток навичок емоційної взаємопідтримки [59].

Таким чином, еволюція наукових підходів у соціальній роботі з військовослужбовцями демонструє перехід від домінування матеріально орієнтованих форм допомоги, характерних для післявоєнних періодів, до формування сучасних багатовимірних моделей реабілітації, що охоплюють психологічний, соціальний, сімейний, правовий і культурний аспекти

відновлення. Така трансформація свідчить про глибше усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальними та системними факторами реабілітації, де сім'я виступає ключовим ресурсом підтримки, а соціальна робота – інструментом відновлення цілісності життєвого простору ветерана.

Таблиця 1.1

Порівняння наукових підходів у соціальній роботі з військовими

Назва підходу	Суть	Приклади застосування	Автори / Джерела
Психосоціальний підхід	Поєднання психологічної допомоги та соціальної підтримки; робота з травмою, розвиток навичок адаптації.	Психологічне консультування, групові заняття, індивідуальна терапія.	Титаренко, Литвиненко, 2018
Системний підхід	Розгляд військового як частини сім'ї та громади; урахування взаємозв'язків між особистісними і соціальними факторами.	Співпраця з родиною, громадами, державними та громадськими структурами.	Ярошенко, 2019
Міждисциплінарний підхід	Інтеграція знань соціальної роботи, психології, медицини, права та педагогіки.	Спільна робота соціальних працівників, лікарів, юристів, освітян.	Winkler, Marshall, Cardenas, 2016
Сімейно орієнтований підхід	Адаптація військового розглядається у взаємозв'язку з відновленням ресурсів сім'ї.	Сімейне консультування, освітні тренінги, групова терапія для родин.	Hoge, 2010

Роль соціального працівника у роботі з військовослужбовцями має багатовимірний характер і охоплює широкий спектр функцій, спрямованих на всебічну підтримку, соціальний захист і ефективну реінтеграцію ветеранів у суспільство. Насамперед соціальний працівник виступає посередником і координатором між військовослужбовцем, його родиною, державними установами, органами місцевого самоврядування та громадськими

організаціями. Така діяльність передбачає узгодження і забезпечення доступу до різних форм допомоги – медичної, психологічної, соціальної, правової та економічної. Соціальний працівник допомагає клієнту орієнтуватися в системі наявних послуг, координує взаємодію між фахівцями різних сфер і створює індивідуальний план реабілітації, що враховує потреби військового та його сім'ї [17].

Важливою складовою діяльності є захист прав і адвокація інтересів військовослужбовців та ветеранів. Соціальний працівник виступає не лише консультантом, а й активним представником інтересів своїх клієнтів у державних структурах, громадських об'єднаннях, центрах зайнятості чи медичних установах. Він інформує про надані державою гарантії, допомагає оформити соціальні виплати, пільги, компенсації, доступ до програм професійної перепідготовки та житлового забезпечення. У цьому контексті соціальна робота виконує роль інструмента соціальної справедливості, сприяючи реальному втіленню правових норм і гарантій для осіб, які виконували військовий обов'язок, а також забезпеченню рівного доступу до ресурсів і можливостей [51].

Окремо варто підкреслити організаційно-практичну функцію соціального працівника, яка полягає у створенні сприятливого соціального середовища для адаптації ветеранів. Вона включає організацію груп самодопомоги, проведення психоосвітніх тренінгів, реалізацію програм професійної адаптації, дозвілля та волонтерської діяльності. Такі ініціативи не лише зменшують ризик соціальної ізоляції, а й сприяють формуванню нових соціальних зв'язків, розвитку комунікативних і професійних навичок, необхідних для повернення до мирного життя [64].

Нарешті, соціальний працівник виконує надзвичайно важливу функцію психосоціальної підтримки, допомагаючи військовослужбовцям та їхнім родинам подолати наслідки травматичного досвіду, втрат, психологічного виснаження та дезадаптації. Його робота спрямована на відновлення внутрішніх ресурсів, формування мотивації до самореалізації, зміцнення емоційної стійкості й побудову нових життєвих орієнтирів. У сучасних концепціях реабілітації саме

поєднання психологічної допомоги із соціальною підтримкою розглядається як ключовий чинник успішної ресоціалізації ветеранів і відновлення їхнього життєвого потенціалу [59].

Таблиця 1.2

Функції соціального працівника у роботі з військовими

Функція	Зміст	Приклади діяльності
Посередницька	Налагодження взаємодії між військовим, його родиною та соціальними інституціями.	Сприяння у отриманні послуг, координація допомоги від держави і громадських організацій.
Захисна	Адвокація інтересів і прав військовослужбовців.	Допомога в оформленні пільг, соціальних виплат, представництво в органах влади.
Організаційна	Створення умов для адаптації та інтеграції військових.	Організація груп самодопомоги, освітніх тренінгів, програм дозвілля.
Психосоціальна підтримка	Допомога у подоланні психологічних травм і соціальної ізоляції.	Консультування, індивідуальні й групові заняття, підтримка сімей військових.
Освітньо-професійна	Сприяння розвитку нових навичок і професійної самореалізації.	Організація курсів перекваліфікації, сприяння працевлаштуванню.

Етичні принципи соціальної роботи з військовослужбовцями є фундаментом професійної діяльності фахівця, оскільки саме вони забезпечують довіру, відкритість, повагу та ефективність процесу допомоги. Ключовим серед них виступає принцип безумовної поваги до гідності особистості військового та визнання унікальності його життєвого й бойового досвіду. Соціальний працівник повинен усвідомлювати специфіку військової служби, пов’язану з високим рівнем ризику, пережитими втратами, фізичними і психологічними травмами, а також цінувати внесок військовослужбовців у захист держави. Побудова взаємодії на основі шани, емпатії та визнання заслуг військового є необхідною умовою ефективної реабілітації та відновлення його життєвих ресурсів.

Важливе місце серед етичних принципів посідає принцип конфіденційності, який передбачає збереження в таємниці всієї інформації, отриманої під час професійної взаємодії з військовим та його сім’єю. Цей принцип є особливо значущим у випадках, коли клієнт розповідає про свій

бойовий досвід, пережиті травми, проблеми психічного здоров’я або складні сімейні обставини. Дотримання конфіденційності створює атмосферу безпеки і взаємної довіри, що є передумовою щирого спілкування та відкритості. Без цієї основи неможливо побудувати продуктивні стосунки між фахівцем і клієнтом, а отже, й досягти позитивних результатів у процесі соціальної допомоги та консультування.

Невід’ємною складовою етичних засад є принцип недискримінації, який вимагає рівного ставлення до всіх військовослужбовців незалежно від їхнього віку, статі, звання, етнічного походження, релігійних переконань, політичних поглядів чи соціального статусу. Соціальний працівник повинен гарантувати справедливий доступ до послуг і можливостей для кожного клієнта. Особливу увагу варто приділяти групам, що можуть зазнавати додаткової стигматизації – ветеранам із інвалідністю, жінкам-військовослужбовцям, внутрішньо переміщеним особам або тим, хто переживає складнощі соціальної адаптації. Такий підхід формує атмосферу прийняття й поваги, що сприяє відновленню довіри військових до соціальних інституцій.

Не менш вагомим є принцип емпатії та гуманності, який передбачає глибоке розуміння емоційного стану клієнта, здатність щиро співпереживати й проявляти підтримку. Соціальний працівник має не лише вислухати військового, а й демонструвати готовність розділити його почуття, не засуджуючи та не знецінюючи пережитий досвід. Емпатія є тим елементом, що дозволяє подолати психологічну дистанцію між фахівцем і клієнтом, створити атмосферу взаємної поваги та безпеки, де військовий може відкрито говорити про свої проблеми, страхи та потреби.

Окремої уваги заслуговує принцип професійної компетентності, який визначає здатність соціального працівника якісно виконувати свої обов’язки на основі спеціальних знань, умінь і навичок. Робота з військовослужбовцями вимагає глибокого розуміння психотравматичних наслідків війни, посттравматичного стресового розладу, кризових станів і специфіки адаптації до мирного життя. Соціальний працівник повинен постійно вдосконалювати професійну майстерність, підвищувати кваліфікацію, орієнтуватися на

міжнародні стандарти соціальної роботи та дотримуватися етичних кодексів професії. Саме поєднання моральної відповідальності, компетентності та людяності створює основу ефективної діяльності у сфері соціальної підтримки військових і їхніх родин.

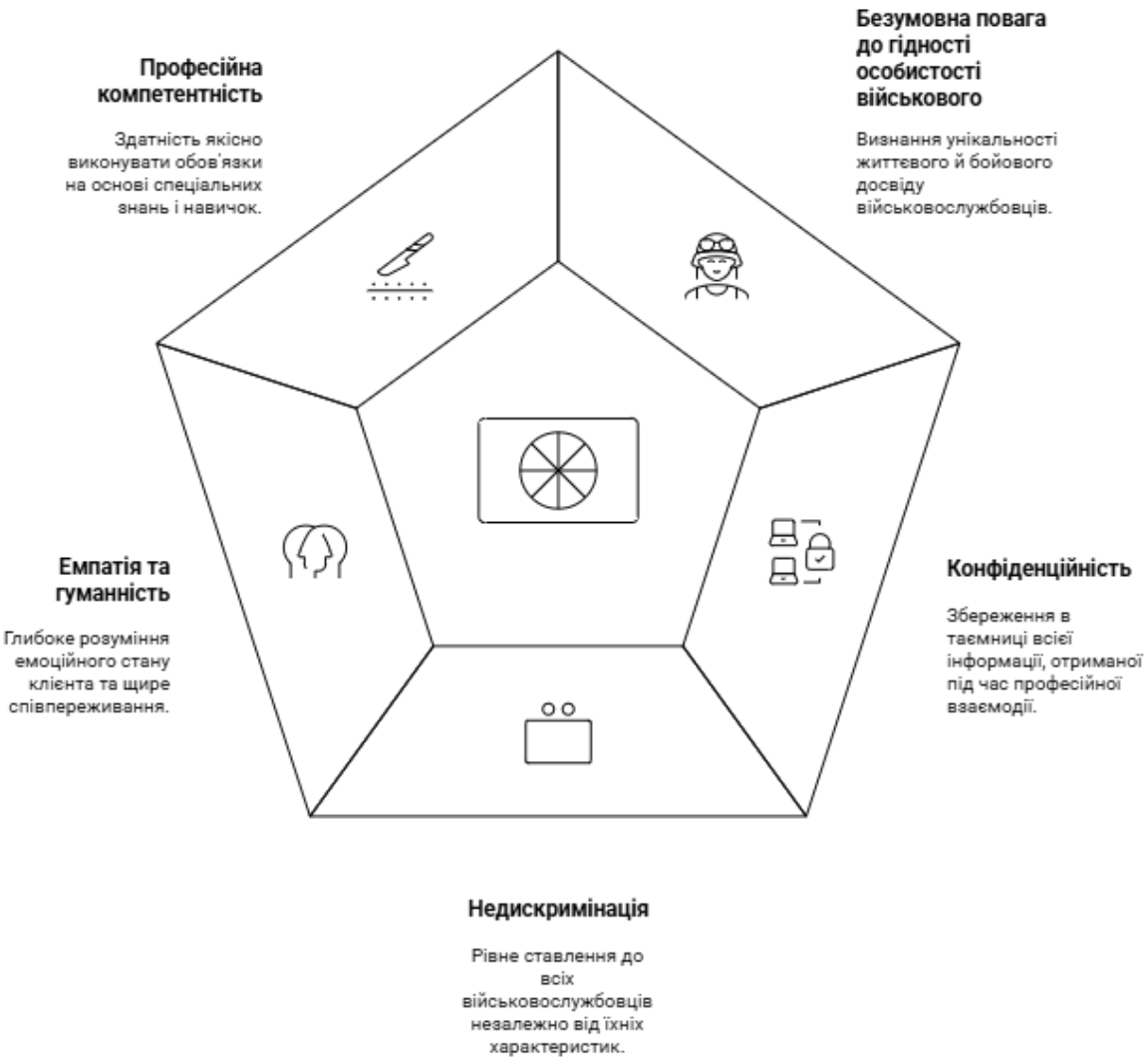

Рис. 1.1 Етичні основи соціальної роботи з військовими

Таким чином, етичні принципи соціальної роботи з військовослужбовцями ґрунтуються на гармонійному поєднанні професійних стандартів фахової діяльності з глибоким розумінням специфіки військового досвіду. Вони забезпечують не лише якісне надання соціальних послуг, а й сприяють формуванню атмосфери довіри, підтримки та справедливого ставлення до тих, хто виконував свій обов’язок перед державою, часто ризикуючи життям і здоров’ям. Етична культура соціального працівника стає основою неформальної

взаємодії, у якій військовий відчуває безпеку, повагу й визнання своєї цінності як громадянина та захисника.

Разом з тим, соціальна робота з військовослужбовцями у період їхньої реабілітації стикається з низкою серйозних викликів, що значно впливають на ефективність допомоги. Одним із найгостріших є стигматизація психічних розладів серед ветеранів, яка залишається глибоко вкоріненою як у військовому середовищі, так і в суспільстві загалом. Багато військових уникають звернення по психологічну чи соціальну допомогу, побоюючись бути сприйнятими як «слабкі» або «нездатні впоратися самостійно» [49]. Такі упередження часто ведуть до пізнього виявлення проблем, зокрема посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресивних і тривожних станів, що ускладнює процес реабілітації та може призводити до соціального відчуження, зловживання алкоголем або навіть суїцидальних тенденцій.

Іншим вагомим викликом є недостатня підготовка фахівців у сфері військової соціальної роботи. Значна частина соціальних працівників має загальні знання з психології та соціальної підтримки, проте не володіє спеціальними навичками для роботи з травмою, кризовими станами чи комплексними сімейними проблемами військових. В Україні система професійної підготовки таких кадрів перебуває лише на етапі становлення, а запит на кваліфікованих фахівців значно перевищує можливості навчальних закладів та ресурсів державних структур [51]. Це призводить до ситуацій, коли навіть за наявності програм допомоги бракує професіоналів, здатних якісно реалізувати їх на практиці.

Суттєвим бар’єром залишається обмеженість фінансових і організаційних ресурсів державних програм у співвідношенні з масштабом реальних потреб військових та їхніх родин. Незважаючи на існування законодавчо закріплених соціальних гарантій і пільг, рівень фінансування реабілітаційних, психологічних та адаптаційних програм часто є недостатнім. Унаслідок цього значна частина ініціатив реалізується за рахунок громадських організацій, волонтерських спільнот та міжнародних донорських структур, що створює фрагментарність системи допомоги та нерівномірність доступу до послуг [21].

Окремою проблемою виступає соціальна ізоляція ветеранів, яка виявляється у відчутті відчуження від цивільного середовища, нерозуміння з боку суспільства та втраті довіри до державних інституцій. Після повернення з фронту військовослужбовці часто стикаються з труднощами працевлаштування, відновлення родинних стосунків і налагодження комунікації з оточенням. Ці фактори можуть призводити до підвищення рівня тривоги, самотності та соціальної дезадаптації [64]. Для ефективного подолання цієї проблеми потрібна не лише індивідуальна підтримка, а й створення сприятливого соціального простору, який забезпечує відчуття спільності та належності.

Ще одним суттєвим викликом є високий рівень вторинної травматизації членів родин військовослужбовців, які також переживають наслідки війни та потребують комплексної підтримки. Постійне напруження, тривожність, невизначеність і психологічні зміни ветерана часто негативно впливають на атмосферу в сім’ї, спричиняючи конфлікти, емоційне виснаження та руйнування стосунків. Недостатня увага соціальних служб до проблем членів сімей ускладнює процес реінтеграції самого ветерана, оскільки відновлення психологічної рівноваги військового тісно пов’язане з емоційним станом і стабільністю його близьких [59].

Таким чином, ефективна соціальна робота з військовими потребує комплексного підходу, який охоплює не лише самого ветерана, а й його сім’ю, громаду, інституційну систему підтримки та суспільні установки. Лише синергія етичних принципів, професійної компетентності та міжвідомчої взаємодії може забезпечити реальну допомогу тим, хто захищав державу, і сприяти їхньому повноцінному поверненню до мирного життя.

Рис. 1.2 узагальнює основні проблеми, з якими стикається сучасна соціальна робота у сфері підтримки військовослужбовців, а також визначає можливі шляхи їх подолання. Серед ключових викликів варто виокремити стигматизацію психічних розладів, що перешкоджає своєчасному зверненню за допомогою та ускладнює процес діагностики і реабілітації; недостатній рівень підготовки кадрів, який знижує ефективність реалізації соціальних і психологічних програм; обмеженість державних ресурсів, що зумовлює

надмірну залежність від діяльності громадських організацій і міжнародних донорів; соціальну ізоляцію ветеранів, котра призводить до їхньої дезадаптації та втрати соціальних зв’язків; а також вторинну травматизацію членів сімей військовослужбовців, яка негативно позначається на процесі реінтеграції та відновлення психологічної рівноваги. У таблиці водночас представлено і можливі напрями вирішення зазначених проблем, серед яких – проведення широких інформаційно-просвітницьких кампаній, створення анонімних сервісів психологічної допомоги, системна підготовка і підвищення кваліфікації соціальних працівників, розвиток державно-громадського партнерства, розбудова інтеграційних програм у громадах та активне впровадження сімейного консультування як елементу реабілітаційного процесу.

Рис. 1.2 Виклики та рішення для підтримки військовослужбовців

Узагальнюючи аналіз теоретичних підходів і практичних аспектів соціальної роботи з військовослужбовцями, можна стверджувати, що ця діяльність сформувалася як самостійна науково-практична категорія, яка має

власну систему принципів, методів, форм і завдань. Соціальна робота з військовими охоплює широкий спектр функцій: від надання психосоціальної підтримки та адвокації інтересів до організації програм професійної адаптації, інтеграції у громаду та сімейного консультування. Еволюція цього напряму – від післявоєнних моделей допомоги ветеранам Другої світової війни до сучасних комплексних систем реабілітації – відображає поступовий перехід від орієнтації на матеріальне забезпечення до розуміння необхідності багатовимірної підтримки, яка враховує психологічні, соціальні, правові, економічні та культурні аспекти життя військовослужбовців і їхніх родин.

Разом із тим, практична реалізація соціальної роботи з військовими залишається складним процесом, що супроводжується рядом системних проблем. Серед них – збереження соціальних стереотипів і стигми щодо психічного здоров’я, недостатня кількість підготовлених фахівців, брак фінансування державних програм, а також соціальна ізоляція ветеранів та членів їхніх сімей. Подолання цих бар’єрів потребує впровадження інноваційних підходів, зміцнення міжвідомчої взаємодії, розвитку партнерства між державними структурами та громадським сектором, а також посилення сімейного виміру у програмах соціальної реабілітації. Отже, соціальна робота з військовослужбовцями у період їхньої реабілітації постає не лише як професійна діяльність фахівця, а й як важливий соціальний інститут, що забезпечує стабільність суспільства, сприяє соціальній згуртованості, формує культуру вдячності, поваги та підтримки захисників держави.

1.2 Зарубіжний досвід соціальної підтримки військовослужбовців і ветеранів та перспективи його впровадження в Україні

Міжнародний досвід соціальної роботи з ветеранами переконливо демонструє, що ефективна реабілітація та інтеграція військовослужбовців у мирне життя потребує комплексного, міждисциплінарного підходу. У більшості розвинених країн світу сформовано розгалужені системи підтримки військових і ветеранів, які поєднують медичну, психологічну, соціально-економічну та

правову допомогу, забезпечуючи всебічне відновлення людини після служби. Важливою рисою цих систем є взаємодія державних програм із громадським і волонтерським сектором, що дозволяє адаптувати підтримку до індивідуальних потреб ветеранів і членів їхніх родин, створюючи більш гнучкі та ефективні механізми допомоги. Для України, яка нині має значну кількість військовослужбовців, котрі повертаються із зони бойових дій і потребують соціальної та психологічної реабілітації, вивчення й адаптація зарубіжного досвіду стають надзвичайно важливими для побудови сучасної, цілісної та ефективної національної системи підтримки ветеранів.

Досвід Сполучених Штатів Америки у сфері соціальної роботи з ветеранами визнано одним із найрозвиненіших і найрезультативніших у світі. Після Другої світової війни у США було створено масштабну систему підтримки військовослужбовців, яка еволюціонувала у комплексну державну політику, орієнтовану на всі аспекти життя ветеранів. Центральну роль у її реалізації відіграє Департамент у справах ветеранів США (U.S. Department of Veterans Affairs, VA) [66], що координує діяльність медичних закладів, центрів реабілітації, програм професійної адаптації, соціального забезпечення та правового захисту. Американська модель відзначається високим рівнем інтеграції між системою охорони здоров’я, службами зайнятості та соціального захисту, що дозволяє розглядати процес реабілітації як єдину безперервну траєкторію відновлення – від моменту завершення служби до повної соціальної інтеграції.

Одним із найвідоміших елементів цієї системи є програма Transition Assistance Program (TAP), розроблена для підготовки військовослужбовців до переходу у цивільне життя. Вона передбачає курси професійної орієнтації, тренінги з пошуку роботи, фінансової грамотності, освітні консультації та допомогу у виборі кар’єрного шляху. TAP реалізується на основі міжвідомчої співпраці між Міністерством оборони, Департаментом у справах ветеранів і Міністерством праці США, що забезпечує системність і безперервність підтримки. Особливістю програми є її превентивний характер – підготовка до

адаптації розпочинається ще до завершення служби, що дозволяє мінімізувати ризики безробіття, соціальної ізоляції та психологічних криз після демобілізації.

Важливою складовою американської системи є створення Vet Centers – спеціалізованих громадських центрів для ветеранів, розташованих безпосередньо у громадах. У цих центрах військові можуть отримати анонімне психологічне консультування, допомогу у подоланні посттравматичного стресового розладу (ПТСР), підтримку у відновленні сімейних стосунків та соціальних зв'язків. Важливо, що у багатьох Vet Centers працюють самі ветерани, які мають подібний досвід, тому діяльність таких установ базується на принципі «рівний – рівному» (peer-to-peer support). Це дозволяє зменшити бар'єри недовіри та стигматизації, що часто перешкоджають зверненню по допомогу, і сприяє швидшому встановленню емоційного контакту між клієнтом і фахівцем [62].

Окремої уваги заслуговує інноваційна модель Whole Health («Цілісне здоров'я»), яку впроваджує система VA як частину сучасної концепції охорони здоров'я ветеранів. Ця модель ґрунтується на принципах індивідуалізації реабілітації, коли кожному ветерану створюється персональний план життя та одужання, що враховує його фізичні, психологічні, духовні та соціальні потреби. Соціальний працівник у межах цієї концепції виступає координатором мультидисциплінарної команди, до якої входять лікарі, психотерапевти, юристи, консультанти із зайнятості та кар'єрного розвитку. Завдяки цьому забезпечується цілісний підхід до підтримки ветерана, орієнтований не лише на подолання наслідків травм, а й на досягнення гармонійного, збалансованого життя [65].

Таким чином, досвід США демонструє, що ефективна соціальна робота з військовослужбовцями потребує чіткої державної стратегії, міжвідомчої координації, широкої участі громадського сектору та глибокої індивідуалізації допомоги. Ці принципи можуть слугувати орієнтиром для розвитку української системи соціальної реабілітації ветеранів, адаптованої до національного контексту та сучасних викликів війни.

Таким чином, досвід США переконливо демонструє ефективність моделі, що ґрунтується на поєднанні державних програм, міжвідомчої співпраці та активної участі громадських і ветеранських організацій. Особливо цінним для України є акцент американської системи на ранній підготовці військовослужбовців до демобілізації, створенні розгалуженої мережі центрів підтримки у громадах, а також застосуванні інноваційних підходів до психосоціальної допомоги, які враховують індивідуальні потреби кожного ветерана. Цей підхід довів, що комплексна й скоординована підтримка сприяє не лише швидшій адаптації до цивільного життя, а й зміцненню суспільної довіри до державних інститутів, що займаються питаннями ветеранів.

Досвід Великої Британії у сфері соціальної роботи з ветеранами вирізняється особливою увагою до медико-психологічної підтримки та інтеграції програм допомоги у систему охорони здоров'я. На відміну від США, де існує окремий Департамент у справах ветеранів, у Великій Британії підтримка колишніх військовослужбовців реалізується переважно через Національну службу охорони здоров'я (NHS) у тісному партнерстві з громадськими та благодійними організаціями. Така модель дозволяє ветеранам користуватися звичними каналами медичної і соціальної допомоги, водночас забезпечуючи для них спеціалізовані маршрути доступу до послуг, адаптованих до потреб осіб із бойовим досвідом. Це створює більш інклюзивну, відкриту систему, де підтримка ветеранів стає частиною загального соціального та медичного контексту країни.

Одним із найважливіших досягнень британської моделі останніх років є створення програми Op COURAGE: The Veterans Mental Health and Wellbeing Service – спеціалізованого сервісу для ветеранів та членів їхніх родин. Ця програма забезпечує доступ до психологічної допомоги, лікування посттравматичного стресового розладу (ПТСР), підтримку у подоланні залежностей і соціальній адаптації. Op COURAGE функціонує за принципом «єдиної точки входу» у систему NHS: ветерани можуть звертатися самостійно, за направленням сімейного лікаря або за рекомендацією благодійних організацій. Важливо, що після звернення забезпечується оперативний доступ до

спеціалізованих послуг, які враховують не лише медичні показники, а й соціальні та психологічні потреби адаптації до цивільного життя [61].

Суттєвою перевагою британського підходу є активна взаємодія державного і благодійного секторів. Такі відомі організації, як Help for Heroes, Combat Stress, Royal British Legion, працюють у партнерстві з NHS, доповнюючи державні програми послугами психологічної реабілітації, фізичного відновлення, групової підтримки, сімейного консультування та освітніх тренінгів. Така система забезпечує гнучкість, у якій державні установи відповідають за базовий рівень послуг, а неурядові організації розширюють спектр підтримки, надаючи персоналізовану допомогу ветеранам і членам їхніх сімей [58].

Важливим інноваційним елементом є впровадження системи «Veteran Friendly GP», що передбачає підготовку сімейних лікарів до роботи з ветеранами. Ця ініціатива стимулює лікарів ідентифікувати колишніх військовослужбовців серед пацієнтів і оперативно направляти їх до Op COURAGE або інших спеціалізованих служб. Такий механізм значно знижує ризик того, що ветерани залишаться непоміченими у загальній системі охорони здоров’я, підвищує швидкість і якість надання допомоги, а також забезпечує безперервність реабілітаційного процесу [63].

Отже, британський досвід підтверджує, що ефективна соціальна робота з ветеранами не обов’язково потребує створення окремих відомчих структур – її можна реалізувати через інтеграцію у національну систему охорони здоров’я, використовуючи механізми партнерства, координації та мультидисциплінарного підходу. Для України надзвичайно корисними є елементи британської моделі, зокрема: розвиток мережі ветеран-дружніх лікарів, створення національної програми психічного здоров’я ветеранів за аналогією з Op COURAGE, а також активне залучення громадських організацій як рівноправних партнерів держави у наданні психологічної, соціальної та освітньої підтримки військовим і їхнім родинам. Така адаптація сприятиме формуванню цілісної системи допомоги, яка відповідатиме сучасним викликам війни та потребам українських захисників.

Досвід Німеччини у сфері соціальної підтримки військовослужбовців і ветеранів є одним із найпослідовніших та найінституційно впорядкованіших у Європі. Він вирізняється високим рівнем інтеграції соціальних послуг у систему військового управління та наявністю ефективних механізмів взаємодії між армією, державними інституціями й громадянським суспільством. Уже протягом кількох десятиліть у складі Бундесверу функціонує Sozialdienst der Bundeswehr – служба соціальної роботи, яка є невід'ємним елементом військової структури. Її діяльність спрямована на надання військовослужбовцям і членам їхніх родин комплексної підтримки – правової, соціальної, психологічної, інформаційної та побутової. Соціальні працівники цієї служби супроводжують військових на всіх етапах їхньої кар'єри – від вступу на службу до звільнення в запас і подальшої адаптації до цивільного життя, забезпечуючи безперервність підтримки й орієнтацію на індивідуальні потреби клієнтів [53].

Однією з ключових особливостей німецької системи є орієнтація на баланс між службою та сімейним життям, що відображено в офіційній концепції «Vereinbarkeit von Familie und Dienst» («Поєднання сім'ї та служби»). Її мета – створити такі умови, за яких військова кар'єра не суперечить сімейним обов'язкам і не призводить до соціального напруження в родинах. У цьому напрямі соціальні працівники допомагають організувати догляд за дітьми, знайти житло, працевлаштувати партнерів військових, надати консультації з питань сімейних відносин і розв'язання конфліктів. В окремих частинах Бундесверу навіть створені спеціальні офіси формату parent–child offices, обладнані для спільного перебування військовослужбовців із дітьми. Такий підхід не лише сприяє зміцненню родинних зв'язків, але й знижує рівень стресу серед військовослужбовців, позитивно впливає на їхню мотивацію та підвищує соціальну стабільність військових колективів [54].

Ще однією важливою складовою німецької моделі є розвинена система представництва прав та інтересів військовослужбовців. Центральну роль у цьому процесі відіграє Парламентський уповноважений у справах Бундесверу (Wehrbeauftragter des Deutschen Bundestages) – незалежна посадова особа, яка здійснює контроль за дотриманням прав військових, розглядає їхні скарги та має

право напряму звертатися до парламенту. Завдяки цьому забезпечується високий рівень прозорості, відкритості та довіри військовослужбовців до державних інституцій. Така система нагляду водночас виступає гарантією захисту правових і соціальних інтересів військових, зміцнюючи морально-психологічний клімат у збройних силах [57].

Не менш показовим є розвиток ветеранської політики у Німеччині. В останні роки було розширено офіційний статус ветерана – тепер кожен, хто проходив військову службу, визнається ветераном і має право на державну підтримку. Це сприяє формуванню інклюзивної системи соціальних гарантій, де допомога надається не лише учасникам бойових дій, а й тим, хто служив у мирний час. Такий підхід не лише спрощує доступ до соціальних сервісів, але й сприяє розвитку культури поваги до військових у суспільстві. Водночас значна частина програм реалізується у партнерстві з громадськими організаціями та місцевими громадами, що робить систему більш гнучкою, адаптивною й чутливою до потреб конкретних категорій військовослужбовців і ветеранів.

Отже, німецький досвід переконливо демонструє, як ефективно можна поєднати військову інституцію із системою соціальної роботи, створивши цілісний, багаторівневий механізм підтримки військових і їхніх родин. Сильна інституційна база, орієнтація на сімейні цінності, правовий захист та активне партнерство між державою і громадянським суспільством забезпечують сталий розвиток системи соціальної підтримки військовослужбовців. Для України особливо цінним може стати впровадження соціальних служб у структурі Збройних Сил, розробка програм підтримки сімей військових та створення інституційних механізмів представництва інтересів і контролю за якістю соціальних послуг, що дозволить підвищити ефективність національної системи реабілітації та соціального захисту ветеранів.

Досвід Ізраїлю у сфері соціальної підтримки військовослужбовців і ветеранів є одним із найбільш ефективних і системно організованих у світі, відзначаючись високим рівнем централізації, стратегічною важливістю та інтегрованістю в державну політику. В умовах постійної воєнної загрози держава розглядає реабілітацію поранених та демобілізованих військових не

лише як гуманітарне завдання, а як ключовий компонент національної безпеки. Центральним органом, відповідальним за реалізацію політики у цій сфері, є Департамент реабілітації Міністерства оборони Ізраїлю, який забезпечує широкий спектр послуг: медичну, психологічну, соціальну, освітню та економічну підтримку. До його компетенції входить організація лікування, програми професійної перекваліфікації, фінансової допомоги, надання житла та супровід ветеранів на всіх етапах їхнього відновлення. Такий підхід гарантує тривалу, системну підтримку, орієнтовану не лише на короткострокову реабілітацію, а на повноцінне повернення військовослужбовця до активного життя [60].

Важливою складовою ізраїльської моделі є мережа спеціалізованих центрів Beit Halochem («Дім воїна»), створених під егідою ZDVO – Організації поранених ветеранів Армії оборони Ізраїлю. Ці центри поєднують у собі фізичну реабілітацію, спортивну підготовку, психологічне консультування, культурно-освітні програми та сімейну підтримку. У «Домах воїна» ветерани отримують не лише необхідну медичну допомогу, але й можливість долучитися до спільноти, де панує атмосфера взаємопідтримки, солідарності та колективного зцілення. Значною перевагою цієї системи є поєднання державного фінансування з активною участю благодійних організацій, що забезпечує стабільність, гнучкість і різноманітність послуг. Завдяки цьому Beit Halochem виступають не просто реабілітаційними закладами, а центрами суспільної інтеграції, які сприяють відновленню гідності, впевненості та соціальної активності ветеранів [67].

Окрему увагу у системі ізраїльської соціальної роботи приділено психосоціальній реабілітації. Однією з найвідоміших ініціатив є програма «Peace of Mind», яка реалізується у партнерстві між державними структурами, громадськими об’єднаннями та релігійними організаціями. Її головна мета – допомога ветеранам у подоланні посттравматичних переживань, відновленні внутрішньої рівноваги та поверненні до цивільного життя. У межах програми поєднуються традиційні методи психотерапії (індивідуальні й групові консультації, когнітивно-поведінкова терапія) з інноваційними формами підтримки – арт-терапією, груповими тренінгами, використанням технологій

віртуальної реальності для опрацювання симптомів ПТСР. Завдяки цьому створюється мультидисциплінарний формат роботи, де військовий отримує не лише медичну, а й соціально-психологічну допомогу, що сприяє його цілісному відновленню [68].

Не менш важливою складовою є довготривала підтримка сімей військовослужбовців, яка розглядається як невід'ємна частина процесу реабілітації. Соціальні працівники та психологи системно працюють з дружинами, дітьми, батьками ветеранів, допомагаючи їм зрозуміти природу травматичного досвіду, адаптуватися до змін у поведінці близької людини, знизити рівень тривожності та стресу. Для цього проводяться групи підтримки, консультаційні сесії, спільні культурно-освітні заходи та сімейні реабілітаційні програми. Такий підхід дозволяє зміцнити родинні зв'язки, зменшити емоційне навантаження на членів сімей і створити сприятливі умови для гармонійної інтеграції ветерана у мирне життя.

Отже, ізраїльський досвід демонструє цілісну модель соціальної роботи з військовослужбовцями та ветеранами, у якій підтримка розглядається як частина національної політики безпеки та соціальної згуртованості. Поєднання державного управління, благодійних ресурсів і громадської ініціативи формує багаторівневу систему допомоги, що охоплює як самого військового, так і його родину. Для України особливо цінними є практики створення «Будинків ветерана» як мультифункціональних центрів підтримки, впровадження довготривалих програм психосоціальної реабілітації, використання інноваційних технологій у роботі з ПТСР, а також широке залучення благодійних і волонтерських організацій до реалізації програм підтримки. Така модель може стати ефективним орієнтиром для розбудови національної системи соціальної реабілітації військових в Україні.

У табл. 1.3 наведено порівняльну характеристику досвіду соціальної роботи з військовослужбовцями США, Великої Британії, Німеччини та Ізраїлю.

Таблиця 1.3

Порівняння міжнародного досвіду соціальної роботи з військовослужбовцями

Країна	Ключові практики	Що можна адаптувати в Україні
США	• Transition Assistance Program (TAP) – підготовка до демобілізації. • Vet Centers – мережа центрів психологічної та соціальної підтримки у громадах. • Whole Health – індивідуальні плани комплексної реабілітації.	• Впровадження модулів підготовки до цивільного життя для військових. • Створення ветеранських центрів у громадах. • Розробка персоналізованих програм реабілітації.
Велика Британія	• Op COURAGE – національна служба психічного здоров'я ветеранів у системі NHS. • «Veteran Friendly GP» – акредитація сімейних лікарів для роботи з ветеранами. • Партнерство держави з благодійними організаціями (Help for Heroes, Combat Stress).	• Впровадження маршруту психічного здоров'я ветерана. • Акредитація «ветеран-дружніх» лікарів. • Системне партнерство держави з громадським сектором.
Німеччина	• Sozialdienst der Bundeswehr – інтегровані соціальні служби у структурі армії. • Концепція «Vereinbarkeit von Familie und Dienst» – сумісність служби і сім'ї. • Контроль Парламентського уповноваженого за правами військових.	• Вбудовані соціальні служби у військовій структурі. • Програми підтримки сімей військовослужбовців. • Парламентський та громадський контроль за якістю послуг.
Ізраїль	• Департамент реабілітації МО – державна система довготривалої підтримки. • Beit Halochem – «Доми воїна» для реабілітації, спорту, освіти та сімейної підтримки. • Програми психосоціальної реабілітації (Peace of Mind).	• Створення мультифункціональних центрів «Будинок ветерана». • Тривалі програми психосоціальної реабілітації. • Партнерства держави та благодійних організацій.

Табл. 1.3 узагальнює підходи провідних держав світу до організації соціальної роботи з військовослужбовцями, демонструючи, що ефективна система підтримки базується на поєднанні державних програм, спеціалізованих сервісів та активній участі громадських і ветеранських організацій. Так, у США ключовими складовими є програми підготовки до демобілізації (Transition Assistance Program – TAP), функціонування Vet Centers як осередків громади для

ветеранів, а також застосування індивідуальних планів реабілітації за моделлю Whole Health, яка орієнтується на цілісний підхід до фізичного, психологічного та соціального здоров'я військових. У Великій Британії провідна увага приділяється психічному здоров'ю ветеранів через реалізацію програми Op COURAGE, впровадження системи «ветеран-дружніх» лікарів (Veteran Friendly GP) та активну взаємодію держави з благодійними фондами й громадськими організаціями. Німеччина вирізняється інтеграцією соціальної роботи у структуру Бундесверу, впровадженням програм підтримки сімей військовослужбовців і наявністю парламентського контролю за дотриманням їхніх прав. У Ізраїлі діє потужна централізована система державної реабілітації, доповнена мережею «Домів воїна» (Beit Halochem) та психосоціальними програмами для ветеранів і членів їхніх родин. Для України особливо цінними є елементи цих моделей – створення ветеранських центрів у громадах, розбудова національної системи психічного здоров'я, підтримка сімей військових і заснування мультифункціональних «Будинків ветерана».

Узагальнюючи міжнародний досвід соціальної роботи з військовими та ветеранами, можна дійти висновку, що більшість країн світу розвивають комплексні, багаторівневі моделі підтримки, які поєднують медичну, психологічну, соціально-економічну та правову складові. У США така модель реалізується через масштабні державні програми (TAP, Vet Centers, Whole Health), спрямовані на поступовий перехід військових до цивільного життя, профілактику соціальної ізоляції та забезпечення довгострокової реабілітації. У Великій Британії провідну роль відіграє Національна служба охорони здоров'я (NHS), яка інтегрує державні послуги з діяльністю благодійних і громадських організацій, створюючи гнучку систему допомоги ветеранам. Німеччина вирізняється високим рівнем інституціоналізації соціальної роботи у військовій структурі: соціальні служби інтегровані безпосередньо в систему Бундесверу, приділяючи увагу як професійній, так і сімейній підтримці військових. У Ізраїлі реабілітація ветеранів є складовою національної безпеки та здійснюється Міністерством оборони у співпраці з мережею «Домів воїна» і громадськими

ініціативами, що охоплюють медичну, психологічну та соціальну допомогу як військовим, так і їхнім родинам.

Для України вивчення та адаптація найкращих зарубіжних практик має стратегічне значення. Зокрема, доцільним є створення національної програми підготовки військовослужбовців до демобілізації, розбудова ветеранських центрів на рівні громад за зразком США та Ізраїлю, розвиток спеціалізованих служб психічного здоров'я на основі британської моделі Op COURAGE, а також інтеграція соціальних служб у структуру Збройних Сил України за прикладом Німеччини. Не менш важливим є посилення підтримки сімей військових, адже саме сімейне середовище є ключовим ресурсом реабілітації. Адаптація цих міжнародних практик до українських умов сприятиме створенню ефективної національної системи соціальної реабілітації, підвищенню якості життя ветеранів і членів їхніх родин, а також зміцненню соціальної стабільності й національної безпеки держави.

1.3 Нормативно-правові засади здійснення соціальної роботи з військовими під час реабілітаційного періоду в Україні

Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з військовослужбовцями в Україні становить фундаментальну основу для побудови ефективної системи їхньої реабілітації, соціальної адаптації та інтеграції у цивільне життя. В умовах триваючої війни в Україні, коли зростає кількість військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх родин, які потребують комплексної медичної, психологічної й соціально-економічної підтримки, саме правові норми визначають механізми реалізації державних гарантій та забезпечують правову визначеність дій соціальних працівників. Законодавча база України містить закони, постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства оборони, Міністерства соціальної політики, Міністерства охорони здоров'я та інші відомчі документи, що регламентують порядок надання допомоги, визначають роль державних і недержавних інституцій у забезпеченні

належних умов для реабілітації військових, а також окреслюють соціальні стандарти, яких мають дотримуватися всі суб'єкти, залучені до цього процесу.

Ключовим нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [37], який закріплює систему соціальних і правових гарантій для осіб, що проходять військову службу, та їхніх родин. У контексті реабілітаційної діяльності цей закон має визначальне значення, оскільки гарантує військовослужбовцям право на охорону здоров'я, медичне забезпечення, санаторно-курортне лікування, соціальне й пенсійне забезпечення, а також передбачає одноразову грошову допомогу у випадку поранення, каліцтва або загибелі. Закон встановлює пільги для військових і членів їхніх родин у житловій, освітній та трудовій сферах, що створює необхідні передумови для соціальної адаптації та відновлення їхнього життєвого потенціалу. Важливо, що в документі закріплено механізми правового захисту, включно з правом на оскарження рішень, звернення до суду та отримання безоплатної правничої допомоги, що є одним із ключових аспектів соціальної роботи у процесі реабілітації та ресоціалізації військовослужбовців і ветеранів.

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [37] не лише визначає загальні гарантії, але й конкретизує напрями, які мають безпосередній вплив на процес соціальної та медичної реабілітації. Так, відповідно до статті 11, військовослужбовці та ветерани мають право на безоплатне медичне забезпечення у військово-медичних закладах, що включає відновлювальне лікування, санаторно-курортну терапію та психологічну підтримку. Ця норма формує підґрунтя для організації комплексної медико-соціальної реабілітації, у межах якої соціальні працівники виконують координаційну функцію між військовими, закладами охорони здоров'я та органами соціального захисту населення.

Не менш важливими є положення статей 12–14, які стосуються житлового забезпечення та соціально-побутових гарантій. Вони передбачають надання житла військовослужбовцям, компенсацій за піднайом, пільг у сплаті комунальних послуг і сприяння у працевлаштуванні членів сімей. Вирішення

житлових, матеріальних і побутових питань є невід'ємною частиною процесу соціальної адаптації ветеранів, оскільки створює відчуття стабільності та безпеки. Спираючись на ці правові норми, соціальні працівники здійснюють консультування, супровід та допомогу військовослужбовцям і їхнім родинам у реалізації права на пільги, компенсації та отримання соціальних послуг. Таким чином, нормативно-правова база України формує цілісний каркас для розвитку системи соціальної роботи з військовими, орієнтованої на захист, відновлення та соціальну інтеграцію осіб, які захищають державу.

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [37] також гарантує військовослужбовцям право на освітні та професійні пільги (ст. 18), що створює правові умови для реалізації програм перекваліфікації, професійного навчання та інтеграції у цивільне життя. Це положення має велике значення для соціальної роботи, оскільки забезпечення зайнятості, підвищення кваліфікації та професійної самореалізації ветеранів значно зменшує ризики їхньої соціальної ізоляції, безробіття та маргіналізації. Соціальні працівники, спираючись на ці норми, беруть участь у розробленні індивідуальних планів кар'єрної адаптації, координують взаємодію ветеранів із службами зайнятості, центрами професійного розвитку та навчальними закладами.

Крім того, у статтях 16 та 17 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [37] закріплено право на соціальне забезпечення у разі інвалідності, поранення або загибелі військовослужбовця, яке поширюється не лише на самого військового, а й на членів його родини. Ці положення охоплюють комплекс соціальних гарантій – від призначення пенсій і компенсацій до надання матеріальної допомоги та пільг на житло чи освіту. Для соціальних працівників це означає необхідність довготривалого супроводу родин загиблих або поранених військових, надання їм психологічної підтримки, допомоги у проходженні бюрократичних процедур, а також забезпечення доступу до передбачених державою соціальних послуг. Такий підхід сприяє адаптації сімей до нових соціально-економічних умов і збереженню їхнього добробуту.

Таким чином, зазначений Закон створює нормативно-правову основу для всіх ключових напрямів соціальної роботи з військовими у період їхньої реабілітації – від медико-психологічної допомоги, житлових гарантій та соціального захисту до професійної інтеграції й підтримки сімей. Він виступає базовим орієнтиром практичної діяльності соціальних працівників, які реалізують державну політику у сфері підтримки військовослужбовців, ветеранів і членів їхніх родин, забезпечуючи їхнє відновлення, соціальну стабільність і повноцінне повернення до активного життя.

Важливим доповненням до цього документа є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [38], який є одним із ключових нормативно-правових актів державної політики щодо соціального захисту ветеранів, осіб, які брали участь у бойових діях, та членів їхніх сімей. Закон визначає категорії осіб, що визнаються ветеранами війни, розподіляючи їх на учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни, учасників війни та членів сімей загиблих (померлих) захисників України. Така класифікація має велике значення для соціальної роботи, оскільки дозволяє розробляти адресні програми реабілітації, соціальної адаптації та психологічної підтримки з урахуванням індивідуальних потреб кожної категорії ветеранів.

У сфері медичного та соціального забезпечення Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [38] гарантує ветеранам право на безоплатне лікування, забезпечення ліками, санаторно-курортне оздоровлення, а також першочергове обслуговування в закладах охорони здоров’я. Для осіб з інвалідністю внаслідок війни передбачено забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, що є безпосередньою складовою діяльності соціальних працівників, які супроводжують процес оформлення документів, взаємодіють із медичними установами та контролюють своєчасність отримання допомоги. Таким чином, цей Закон закладає інституційну основу для медико-соціальної реабілітації ветеранів, створюючи умови для їхнього фізичного, психологічного та соціального відновлення, а також підвищення рівня захисту та добробуту членів їхніх сімей.

Значна увага у Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [38] приділяється житлово-побутовим і комунальним пільгам, які є важливою складовою соціального забезпечення осіб, що брали участь у бойових діях. Зокрема, закон гарантує ветеранам знижки на оплату житлово-комунальних послуг, першочергове забезпечення житлом, а також право на отримання земельних ділянок для будівництва житла чи ведення господарства. Ці положення мають безпосереднє значення для практики соціальної роботи, адже саме соціальні працівники супроводжують ветеранів у процесі реалізації їхніх прав, допомагають у підготовці необхідних документів, поданні заяв до відповідних органів, отриманні пільг та контролі за виконанням законодавчих гарантій. Завдяки такій діяльності забезпечується реальне втілення соціальних прав ветеранів і поліпшення умов їхнього життя.

Важливим напрямом соціальної політики, закріпленим у цьому Законі, є право на освіту та професійну адаптацію. Документ передбачає пільги для ветеранів та їхніх дітей при вступі до навчальних закладів, а також можливість перекваліфікації, підвищення кваліфікації та сприяння працевлаштуванню. Цей блок гарантій має особливе значення для соціальної роботи у сфері професійної реабілітації, оскільки створює умови для повноцінної інтеграції ветеранів у цивільний ринок праці. Соціальні працівники, діючи в межах законодавчих норм, забезпечують кар’єрне консультування, супровід при проходженні професійного навчання, координацію з центрами зайнятості та роботодавцями, що сприяє зменшенню рівня безробіття серед ветеранів і підвищенню їхньої соціальної активності.

Окремого значення набувають положення Закону, що стосуються соціального захисту членів сімей загиблих (померлих) військовослужбовців. Закон гарантує цій категорії осіб право на пенсійне забезпечення, пільги у сфері житлово-комунальних послуг, а також додаткові соціальні гарантії у сфері охорони здоров’я та освіти. У цьому контексті діяльність соціальних працівників є особливо важливою, оскільки вони виступають не лише як фахівці, що надають юридичні, інформаційні та адміністративні консультації, але й як психосоціальні консультанти, які допомагають родинам у процесі подолання втрати, емоційного

відновлення та адаптації до нових життєвих обставин. Така підтримка є необхідною для збереження психологічної стійкості та соціальної стабільності родин загиблих військових.

Таким чином, Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [38] має комплексний характер і створює нормативно-правові передумови для багатовимірної соціальної роботи – від забезпечення медичної, психологічної, житлової та комунальної підтримки до реалізації програм професійної, освітньої та сімейної реабілітації. У сучасних умовах війни значення цього закону для України суттєво зростає, адже саме він формує фундамент державної політики підтримки ветеранів, сприяє їхній соціальній інтеграції, забезпеченню гідного рівня життя та розвитку системи партнерства між державою, громадським сектором і соціальними працівниками у сфері захисту тих, хто захищає державу.

Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [35] є базовим нормативно-правовим актом, який визначає державну політику у сфері медичної, соціальної, професійної та психологічної реабілітації осіб з інвалідністю, а також механізми їхньої інтеграції у суспільство. У контексті дослідження реабілітації військовослужбовців цей закон має особливе значення, оскільки значна частина ветеранів та учасників бойових дій набули інвалідності внаслідок поранень, контузій, травм, ампутацій чи посттравматичних психологічних розладів. Закон визначає засади створення системи комплексної реабілітації, що охоплює медичну, психологічну, соціальну, професійну, педагогічну та фізичну складові, забезпечуючи всебічний підхід до відновлення функціональних можливостей людини, її працездатності та соціальної активності.

Одним із ключових положень Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [35] є право осіб з інвалідністю на індивідуальну програму реабілітації, яка формується з урахуванням особливостей стану здоров’я, рівня функціональних порушень, професійного досвіду та соціальних потреб конкретної людини. Ця програма визначає перелік конкретних заходів, видів допомоги, послуг і технічних засобів реабілітації, необхідних для

досягнення максимальної самостійності та інтеграції в суспільство. Для військовослужбовців це положення має виключне практичне значення, адже дозволяє враховувати специфіку бойових травм, потребу у сучасному протезуванні, реабілітаційній техніці, відновленні рухових функцій, психологічній підтримці та професійній перекваліфікації. У цьому процесі соціальні працівники відіграють роль координаторів і супровідників, допомагаючи військовим оформлювати необхідну документацію, налагоджувати взаємодію між установами різних відомств, контролювати хід реалізації програми та оцінювати ефективність її виконання.

Закон також визначає правові основи функціонування реабілітаційних установ, до яких належать центри медико-соціальної, професійної та психосоціальної реабілітації, санаторно-курортні заклади, центри комплексної допомоги особам з інвалідністю, у тому числі ветеранам війни. У цих закладах надаються не лише медичні та фізіотерапевтичні послуги, а й психологічна допомога, соціально-побутова адаптація, розвиток навичок самообслуговування, навчання новим професіям та сприяння працевлаштуванню. Для військовослужбовців такі установи стають ключовими осередками відновлення та ресоціалізації, адже саме там вони отримують комплексну підтримку, спрямовану на фізичне, психологічне та соціальне відновлення, а також на повернення до активної участі в громадському житті.

Важливою складовою Закону є забезпечення осіб з інвалідністю технічними та іншими засобами реабілітації, що охоплює протезно-ортопедичні вироби, засоби пересування, допоміжні пристрої для самообслуговування, слухові апарати, сучасні комунікаційні технології тощо. Закон передбачає фінансування, організацію та державний контроль за забезпеченням таких засобів, що має особливу вагу для військових, які отримали поранення або втрату кінцівок. Забезпечення сучасними протезами, електронними та біонічними пристроями, реабілітаційними тренажерами, адаптивними технологіями є не лише медичним, а й соціальним завданням, спрямованим на підвищення якості життя, відновлення працездатності та самостійності ветеранів.

Таким чином, Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [35] формує комплексну законодавчу основу для системи реабілітації військовослужбовців, забезпечуючи взаємодію медичних, соціальних і професійних механізмів підтримки. Його положення спрямовані на те, щоб кожна особа, яка втратила здоров'я під час виконання військового обов'язку, мала реальні можливості для фізичного, психологічного, професійного та соціального відновлення, а також отримувала повагу, підтримку та належну допомогу від держави і суспільства.

Окрему увагу Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [35] приділяє соціальній та професійній реабілітації, яка є невід'ємною складовою відновлення особистості після втрати працездатності або отримання інвалідності. У його положеннях чітко визначено право осіб з інвалідністю на освіту, професійне навчання, перекваліфікацію та працевлаштування з урахуванням індивідуальних можливостей, рівня підготовки та потреб ринку праці. Для ветеранів війни це має особливо важливе значення, адже створює правові передумови для повернення до економічно активного життя, сприяє зниженню ризику соціальної ізоляції, формуванню нової професійної ідентичності та адаптації до умов мирного суспільства. На основі цих положень соціальні працівники організовують професійну орієнтацію, кар'єрне консультування, супровід під час працевлаштування, а також допомагають ветеранам налагоджувати соціальні контакти та інтегруватися у трудові колективи, що сприяє підвищенню якості їхнього життя та зміцненню соціальної згуртованості.

Крім того, Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [35] регулює питання психологічної реабілітації, що має безпосереднє значення для військовослужбовців, які зазнали посттравматичного стресового розладу, тривожних або депресивних станів, порушень адаптації після бойових дій. Закон закріплює право осіб з інвалідністю на отримання психологічних послуг, до яких належать індивідуальна та групова терапія, кризові інтервенції, психоосвітні програми, консультації для родин та довготривала психологічна підтримка. Такі заходи спрямовані на зниження рівня психологічного напруження, подолання

наслідків травматичних подій та відновлення внутрішніх ресурсів, що є одним із пріоритетних напрямів діяльності соціальних працівників у роботі з військовими та ветеранами.

Таким чином, Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [35] формує комплексну правову основу для організації системи реабілітаційних заходів для військовослужбовців, які отримали інвалідність унаслідок бойових дій. Його положення охоплюють усі ключові напрями соціальної роботи – від медичної допомоги та психологічної підтримки до професійної інтеграції, соціальної адаптації та забезпечення технічними засобами реабілітації. Для України цей закон має ключове значення у формуванні сучасної державної системи реабілітації військових, оскільки визначає стратегічні орієнтири для вдосконалення практики соціальної роботи, розбудови інклюзивної політики та підвищення ефективності підтримки ветеранів у післявоєнний період.

Важливу роль у нормативно-правовому забезпеченні соціальної роботи з військовослужбовцями відіграє Закон України «Про військовий обов’язок і військову службу» [32], який є базовим документом, що визначає правові засади комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань, порядок проходження служби, права, обов’язки та соціальні гарантії військовослужбовців і членів їхніх сімей. У контексті дослідження цей закон має важливе практичне значення, адже саме він створює нормативне підґрунтя для соціальної підтримки військовослужбовців на всіх етапах їхньої служби – від моменту мобілізації, проходження служби та участі у бойових діях до звільнення і подальшої адаптації у цивільному середовищі.

Одним із ключових положень Закону України «Про військовий обов’язок і військову службу» [32] є гарантії держави щодо правового, соціального та матеріального захисту військовослужбовців. До них належать забезпечення належних умов проходження служби, якісного медичного обслуговування, санаторно-курортного лікування, а також виплата грошового забезпечення, що за своєю природою прирівнюється до заробітної плати. Особливе значення для сфери реабілітації мають положення закону, які регламентують право

військовослужбовців на охорону здоров’я, отримання медичної допомоги після поранень, контузій, каліцтв або захворювань, пов’язаних із проходженням служби. Ці норми формують правову основу для надання комплексної медичної, психологічної та соціальної допомоги, яка реалізується через співпрацю соціальних працівників, військово-медичних закладів, органів соціального захисту та громадських організацій, що забезпечують всебічну підтримку військових під час реабілітації та адаптації до мирного життя.

Закон України «Про військовий обов’язок і військову службу» [32] визначає порядок звільнення з військової служби та права військовослужбовців після демобілізації, що має ключове значення для формування ефективної системи соціальної підтримки ветеранів. Саме етап звільнення з військової служби є одним із найкритичніших у контексті соціальної роботи, адже він супроводжується глибокими змінами особистісної та соціальної ідентичності військових – переходом від військового до цивільного способу життя. Закон передбачає, що демобілізовані військовослужбовці мають право на працевлаштування, збереження робочого місця, проходження навчання або перекваліфікації, що забезпечує можливість їхньої повноцінної інтеграції в мирне суспільство. У цьому процесі соціальні працівники виступають посередниками між державними структурами, роботодавцями, освітніми установами та ветеранами, допомагаючи військовим реалізувати свої права, адаптуватися до ринку праці, відновити соціальні зв’язки та психологічну рівновагу.

Окремий розділ Закону присвячено захисту прав членів сімей військовослужбовців, які також визнаються суб’єктами державних соціальних гарантій. Зокрема, їм надається право на медичне забезпечення, пільги у сфері житлово-комунальних послуг, матеріальну та соціальну допомогу у випадку загибелі або інвалідності годувальника. Ці положення мають безпосередній зв’язок із діяльністю соціальних працівників, які здійснюють інформаційний, правовий і психологічний супровід сімей, допомагаючи їм отримати належну допомогу, оформити документи, а також подолати емоційні наслідки втрати. Підтримка сімей військовослужбовців є невід’ємною частиною процесу

реабілітації самого військового, оскільки стабільність родини та соціальне благополуччя найближчого оточення сприяють успішному поверненню ветерана до активного громадського життя.

У сучасних умовах, коли значна кількість громадян України проходить військову службу в період воєнного стану, Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» [32] виконує роль правового регулятора взаємовідносин між державою та військовослужбовцями, формуючи основу довіри, відповідальності та соціального партнерства. Саме на базі цього закону розробляються численні підзаконні акти, державні програми та урядові ініціативи, спрямовані на соціальну адаптацію, професійну реабілітацію, психологічну підтримку та захист прав військових і ветеранів. Його положення узгоджуються з іншими ключовими нормативними актами, що регламентують діяльність у сфері охорони здоров'я, соціального захисту, праці та освіти, створюючи єдину нормативно-правову базу підтримки захисників України.

Таким чином, Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» [32] є не лише правовою основою організації військової служби, але й важливим інструментом соціальної роботи, що визначає гарантії держави щодо медичної, соціальної, професійної та правової підтримки військовослужбовців і членів їхніх родин. Він закладає підґрунтя для створення комплексної системи реабілітації, ресоціалізації та інтеграції ветеранів у суспільство, а також забезпечує інституційну та правову базу для діяльності соціальних працівників у післявоєнний період, сприяючи формуванню стійкої системи соціальної безпеки та вдячності захисникам держави.

Закон України «Про соціальні послуги» [36] є базовим нормативно-правовим актом, що визначає організаційно-правові засади надання соціальних послуг різним категоріям населення, у тому числі військовослужбовцям, ветеранам війни та членам їхніх сімей. Цей закон формує правову основу для розвитку системи соціальної роботи як професійної діяльності, спрямованої на подолання складних життєвих обставин, відновлення соціальних функцій, підтримку психологічної рівноваги та інтеграцію людини у суспільство. У контексті дослідження соціальної підтримки військових Закон України «Про

соціальні послуги» [36] має ключове значення, адже саме через його положення реалізуються практичні механізми надання соціальної, психологічної та професійної допомоги військовослужбовцям у процесі їхньої медичної, психосоціальної та трудової реабілітації.

Одним із найважливіших положень закону є визначення переліку соціальних послуг, що можуть надаватися особам, які опинилися у складних життєвих обставинах. До цього переліку входять: соціальне консультування, представництво інтересів, кризове втручання, соціальний супровід, денний догляд, підтримане проживання, соціально-педагогічні та психологічні послуги, сприяння у працевлаштуванні, надання тимчасового притулку та інші види допомоги. У випадку з військовими та ветеранами ці послуги набувають особливого змісту: наприклад, кризове втручання застосовується при гострих стресових реакціях або симптомах посттравматичного стресового розладу (ПТСР); соціальний супровід необхідний під час оформлення пільг, отримання реабілітаційних послуг, пошуку роботи або вирішення житлових питань; психологічні послуги спрямовані на відновлення емоційної стабільності, профілактику суїцидальної поведінки та підтримку членів родини військовослужбовця. Таким чином, закон створює інституційне підґрунтя для розбудови комплексної системи підтримки військових у процесі їхньої адаптації до мирного життя.

Закон України «Про соціальні послуги» [36] також визначає основні принципи надання соціальних послуг, серед яких: пріоритетність прав і свобод людини, адресність, індивідуальний підхід, добровільність отримання, конфіденційність, комплексність, відкритість та міждисциплінарна взаємодія. У сфері соціальної роботи з військовими ці принципи мають вирішальне значення, оскільки забезпечують етичний характер взаємодії, формування довіри між клієнтом і фахівцем, недопущення дискримінації та збереження гідності військовослужбовця. Особливо важливою є міждисциплінарна взаємодія, адже ефективна допомога військовим вимагає співпраці соціальних працівників, психологів, медиків, юристів, педагогів та фахівців із працевлаштування, що дає змогу створити єдиний реабілітаційний простір.

Окремий розділ закону присвячено суб’єктам надання соціальних послуг, до яких належать державні, комунальні, громадські, благодійні та приватні організації, а також фізичні особи, які здійснюють соціальну роботу на професійній або волонтерській основі. Таке розширення кола надавачів послуг відкриває можливості для партнерства між державним і недержавним секторами, що є особливо актуальним для підтримки ветеранів війни. На практиці це означає, що громадські організації, благодійні фонди, волонтерські ініціативи та міжнародні неурядові організації можуть не лише надавати послуги з психологічної допомоги, соціальної реабілітації, працевлаштування та освітніх програм, але й отримувати державне або місцеве фінансування для реалізації таких проєктів. Це забезпечує гнучкість і сталість системи соціальної підтримки, а також сприяє залученню громадянського суспільства до вирішення проблем військових і ветеранів.

Таким чином, Закон України «Про соціальні послуги» [36] створює комплексну правову та інституційну основу для організації соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми родинами, визначаючи види, принципи, суб’єкти та механізми надання допомоги. Його реалізація забезпечує поєднання державних гарантій і громадських ініціатив, сприяє розвитку партнерства у сфері соціального захисту ветеранів, а також формує умови для ефективної реабілітації, ресоціалізації та інтеграції захисників України у мирне життя.

Важливим положенням Закону України «Про соціальні послуги» [36] є оцінювання потреб особи у соціальних послугах, яке виступає ключовим елементом у забезпеченні індивідуального підходу до кожного отримувача допомоги. Цей механізм передбачає проведення комплексного аналізу життєвої ситуації військового чи ветерана з урахуванням його фізичного стану, психологічного благополуччя, соціального становища, наявних ресурсів і бар’єрів до адаптації. За результатами такої оцінки соціальний працівник разом із клієнтом складає індивідуальний план надання соціальних послуг, який визначає цілі, етапи, відповідальних осіб та очікувані результати. Саме цей підхід дозволяє перейти від формального надання допомоги до реальної, адресної та ефективної підтримки, орієнтованої на конкретні потреби

військовослужбовця або ветерана. Таким чином, закон створює правовий механізм персоніфікованої соціальної роботи, що відповідає сучасним стандартам соціальної політики.

Крім того, Закон України «Про соціальні послуги» [36] містить положення щодо фінансового та організаційного забезпечення соціальних послуг, що визначають шляхи реалізації державної політики у цій сфері. Зокрема, передбачено фінансування соціальних послуг за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, а також запровадження системи соціального замовлення, яка дозволяє залучати недержавні, благодійні та громадські організації до виконання програм соціальної роботи. У контексті підтримки військовослужбовців це відкриває можливості реалізації державних і регіональних програм психологічної, професійної та соціальної реабілітації на базі громадських центрів, ветеранських спілок і благодійних організацій, які часто мають гнучкіші підходи, ширшу довіру серед ветеранів та безпосередній досвід роботи з цільовою аудиторією. Така модель забезпечує поєднання державного контролю з громадською ініціативою, підвищуючи ефективність соціальної допомоги.

Отже, Закон України «Про соціальні послуги» [36] формує цілісну нормативно-правову базу для організації соціальної роботи з військовослужбовцями у період їхньої реабілітації та адаптації до мирного життя. Він гарантує право на доступ до широкого спектра соціальних послуг, визначає суб’єктів їх надання, встановлює принципи адресності, ефективності та партнерства, а також створює інституційні та фінансові умови для розвитку співпраці між державними органами, громадами та неурядовим сектором. Для соціальних працівників цей закон є основним інструментом практичної діяльності, оскільки на його основі здійснюється планування, організація, координація та контроль за наданням соціальної допомоги військовим, ветеранам і членам їхніх родин, що сприяє їхній повноцінній реінтеграції у суспільство.

Важливе місце в системі нормативного забезпечення соціальної підтримки військових посідає Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання ментальної, спортивної, фізичної, психологічної реабілітації та професійної

адаптації ветеранів війни, членів їх сімей та деяких інших категорій осіб» [15]. Цей документ є одним із найновіших нормативних актів, спрямованих на створення комплексної системи допомоги та підтримки ветеранів війни і членів їхніх сімей. Постанова розроблена з урахуванням зростання кількості осіб, які потребують медико-психологічної допомоги, професійного відновлення та соціальної адаптації в умовах триваючої збройної агресії проти України.

Документ визначає механізми організації, координації та фінансування заходів із ментальної, спортивної, фізичної та психологічної реабілітації, а також із професійної адаптації, працевлаштування та перекваліфікації ветеранів війни. Його ухвалення стало важливим кроком у реалізації державної політики щодо інтеграції ветеранів у мирне суспільство, оскільки вперше на нормативному рівні закріплено комплексний підхід до відновлення фізичного, психологічного та соціального потенціалу військовослужбовців. Постанова також створює передумови для міжвідомчої співпраці, залучення громадських, спортивних і реабілітаційних центрів до реалізації державних програм, що робить систему більш гнучкою, доступною та орієнтованою на потреби конкретної особи.

Таким чином, Постанова Кабінету Міністрів України [15] є логічним продовженням положень Закону України «Про соціальні послуги» [36] і водночас – важливим кроком у формуванні сучасної, цілісної та ефективної системи соціальної роботи з ветеранами війни та членами їхніх родин.

Особливу увагу у Постанові Кабінету Міністрів України № 307 від 18.03.2024 року [15] приділено питанням фінансування та практичної реалізації програм реабілітації ветеранів війни і членів їхніх сімей. Документ передбачає використання бюджетних коштів різних рівнів, а також запровадження механізмів державно-приватного партнерства, що дозволяє забезпечити сталість і ефективність системи соціальної підтримки. Такий підхід відкриває нові можливості для залучення громадських організацій, благодійних фондів, приватних закладів та міжнародних партнерів до процесу надання соціальних і реабілітаційних послуг. Завдяки цьому система стає більш гнучкою, децентралізованою та адаптованою до потреб конкретних категорій ветеранів,

зокрема тих, що потребують психологічної допомоги, перекваліфікації або спеціалізованих медичних послуг.

Для соціальних працівників цей нормативний акт є практичним і методичним інструментом, адже він визначає чітку нормативну основу для надання послуг у сфері психосоціальної реабілітації, соціального супроводу, професійної інтеграції та підтримки сімей ветеранів. Постанова містить конкретні орієнтири для соціальних служб щодо змісту, обсягів та форм допомоги, передбачених для ветеранів війни, а також регламентує координацію міжвідомчої взаємодії між органами державної влади, місцевими громадами, закладами охорони здоров'я, центрами зайнятості та громадськими організаціями. Крім того, документ встановлює механізми фінансування соціальних і психологічних програм, що дозволяє ефективно поєднувати ресурси державного, місцевого та недержавного секторів у реалізації заходів підтримки.

Таким чином, Постанова Кабінету Міністрів України № 307 від 18.03.2024 року [15] є важливим кроком у розбудові сучасної, цілісної та комплексної системи реабілітації ветеранів війни та їхніх сімей. Вона створює інституційні передумови для розвитку програм у сфері ментального здоров'я, спорту, фізичної культури, психологічної підтримки та працевлаштування, сприяє посиленню співпраці між державними структурами, органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством. У практичному вимірі цей документ виступає дорожньою картою для соціальних працівників, чітко визначаючи рамки, напрями та стандарти їхньої діяльності у сфері допомоги ветеранам, військовослужбовцям і членам їхніх родин.

Отже, аналіз нормативно-правового забезпечення соціальної роботи з військовими в Україні засвідчує наявність розгалуженої та комплексної законодавчої бази, яка охоплює всі ключові аспекти реабілітації, соціальної адаптації та захисту прав військовослужбовців і ветеранів. У сукупності нормативні документи створюють єдине правове поле, що забезпечує комплексну підтримку військових, ветеранів та членів їхніх сімей – від медичної, психологічної, соціальної та професійної реабілітації до правового захисту, працевлаштування та інтеграції у громаду. Вони визначають чіткі механізми

взаємодії між державними та недержавними структурами, формують інституційну основу для діяльності соціальних працівників і створюють передумови для реалізації державної політики у сфері підтримки захисників України. Водночас важливим завданням сучасного етапу є забезпечення реальної дієвості законодавчих норм, підвищення рівня міжвідомчої координації та наповнення нормативної бази практичними, сучасними програмами, що відповідатимуть зростаючим потребам українських військовослужбовців у період війни та після її завершення.

Висновки до розділу 1

У першому розділі дослідження проведено комплексний аналіз теоретичних, міжнародних та нормативно-правових засад соціальної роботи з військовослужбовцями у період їхньої реабілітації. Здійснене вивчення дало змогу встановити, що соціальна робота з військовими має подвійний характер: з одного боку, вона виступає як наукова категорія, що формує власну теоретико-методологічну базу, з іншого – як практична діяльність, спрямована на задоволення потреб військовослужбовців і членів їхніх родин у процесі адаптації до мирного життя.

По-перше, аналіз соціальної роботи з військовими як наукової та практичної сфери показав, що вона спирається на гуманістичні, соціально-правові та етичні принципи, а її головною метою є створення умов для повноцінної реабілітації, ресоціалізації та інтеграції військовослужбовців у суспільство. Теоретичні основи цієї діяльності пройшли еволюцію – від класичних форм післявоєнної допомоги ветеранам Другої світової війни до сучасних багатовимірних моделей, орієнтованих на подолання посттравматичних стресових розладів, професійну адаптацію, відновлення соціального статусу та підтримку родин військових. Це підтверджує, що соціальна робота в цій сфері є міждисциплінарною, поєднуючи психологічні, соціальні, правові й освітні підходи, і розвивається як інтеграційний інструмент соціальної політики.

По-друге, вивчення міжнародного досвіду продемонструвало, що найбільш результативними є комплексні моделі підтримки, які об’єднують медичну, психологічну, соціальну та професійну реабілітацію. Так, США реалізують системні програми ранньої підготовки до демобілізації (TAP) та функціонування Vet Centers у громадах; Велика Британія демонструє успішну інтеграцію питань психічного здоров’я у систему NHS через програму Op COURAGE; Німеччина поєднує соціальну роботу з військовою інституційною структурою та розвиває підтримку сімей військових; Ізраїль запровадив модель тривалої реабілітації через центри Beit Halochem («Дім воїна»), що діють на засадах партнерства між державою й громадським сектором. Ці практики підтверджують, що ефективність соціальної роботи з ветеранами залежить від міжвідомчої співпраці, раннього втручання та сімейно орієнтованого підходу, що є надзвичайно актуальним для українського контексту.

По-третє, аналіз нормативно-правового забезпечення України засвідчив, що держава вже має розвинену законодавчу основу для здійснення соціальної роботи з військовослужбовцями. Закони України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», «Про соціальні послуги» та «Про військовий обов’язок і військову службу» визначають широкий спектр державних гарантій у сфері медичної, соціальної, професійної, психологічної підтримки та правового захисту військових і їхніх родин. Постанова Кабінету Міністрів України № 307 від 18.03.2024 року розширила ці положення, закріпивши комплексний підхід до ментальної, спортивної, фізичної та професійної реабілітації ветеранів, що підтверджує активний розвиток нормативної бази відповідно до сучасних викликів воєнного часу.

Водночас результати дослідження виявили проблеми практичної реалізації законодавчих норм, серед яких – обмежене фінансування, нерівномірний доступ до послуг у регіонах, дефіцит підготовлених кадрів і недостатня міжвідомча координація. Ці виклики зумовлюють зростання ролі соціального працівника, який виступає посередником між військовим, його сім’єю та системою

державних інституцій, забезпечуючи адресність, безперервність і цілісність соціальної підтримки.

Отже, перший розділ дослідження підтвердив, що соціальна робота з військовослужбовцями у період їхньої реабілітації має міцне теоретичне, міжнародне та правове підґрунтя. Для України сьогодні пріоритетним завданням є адаптація наявних механізмів до реалій воєнного стану та післявоєнного відновлення, а також створення ефективної системи психологічної підтримки, розбудова ветеранських центрів у громадах і посилення сімейно орієнтованих програм. У підсумку, теоретичні основи соціальної роботи з військовими формують комплексне бачення її цілей, завдань і перспектив розвитку, окреслюючи шляхи вдосконалення української системи реабілітації на основі міжнародного досвіду та національних правових інструментів.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦИФІКИ ТА ВИКЛИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ У ПЕРІОД РЕАБІЛІТАЦІЇ

2.1 Методологічні основи та організаційні аспекти дослідження соціальної роботи з військовими у процесі реабілітації

Організація та методика проведення дослідження соціальної роботи з військовослужбовцями у період реабілітації базується на усвідомленні необхідності комплексного вивчення проблем, із якими стикаються військові після повернення зі служби, а також на потребі оцінки ефективності чинних механізмів соціальної підтримки. Головною метою емпіричного дослідження є з'ясування специфіки потреб військовослужбовців у процесі реабілітації, встановлення рівня доступності соціальних послуг, а також аналіз значення діяльності соціального працівника у забезпеченні психологічної, професійної та соціальної адаптації ветеранів. Для реалізації поставленої мети застосовано інтегрований підхід, який поєднує кількісні та якісні методи збору інформації. Це дало можливість отримати об'єктивні результати, глибше проаналізувати стан соціальної реабілітації військових і визначити чинники, що впливають на її ефективність.

Дослідження здійснювалося на базі Реабілітаційного центру «Ортопедсервісцентр».

Реабілітаційний центр «Ортопедсервісцентр» (м. Вінниця) є одним із провідних підприємств України, яке спеціалізується на виготовленні, підборі та обслуговуванні технічних засобів реабілітації для осіб з інвалідністю, зокрема військовослужбовців, які зазнали поранень або втратили кінцівки внаслідок бойових дій. Підприємство має сучасну матеріально-технічну базу, сертифіковане обладнання та кваліфікований персонал – протезистів, реабілітологів, техніків і соціальних працівників, що забезпечують повний цикл реабілітаційного процесу: від первинного обстеження та виготовлення

індивідуальних протезно-ортопедичних виробів до психологічного та соціального супроводу клієнтів.

Особливе місце у діяльності центру займає соціальна складова. Працівники «Ортопедсервісцентру» тісно співпрацюють із державними установами, госпіталями ветеранів війни, волонтерськими та благодійними організаціями, що дозволяє забезпечувати цілісний підхід до вирішення питань фізичної, психологічної та соціальної реабілітації військових.

З позицій соціальної роботи Реабілітаційний центр «Ортопедсервісцентр» виступає надзвичайно важливою дослідницькою базою, оскільки саме тут реалізується інтеграція медико-технічних, психологічних і соціальних аспектів відновлення життєдіяльності осіб, які постраждали під час війни. Фахівці центру не лише надають високотехнологічні протезно-ортопедичні послуги, а й здійснюють соціальний супровід, сприяючи адаптації клієнтів до нових умов життя, відновленню самооцінки, формуванню мотивації до саморозвитку та поверненню до трудової діяльності. Досвід «Ортопедсервісцентру» наочно підтверджує, що успішна реабілітація військовослужбовців можлива лише за умови поєднання технічної допомоги, психологічної підтримки та соціальної інтеграції, що робить підприємство одним із ключових партнерів держави у реалізації сучасної ветеранської політики.

У рамках проведеного дослідження було охоплено 50 респондентів – військовослужбовців України, які перебувають або вже пройшли етапи фізичної, психологічної та соціальної реабілітації після участі у бойових діях. До вибіркової сукупності увійшли як чоловіки (40 осіб), так і жінки (10 осіб), що дало змогу простежити гендерні особливості у сприйнятті програм реабілітації та системи соціальної підтримки. Вікові межі учасників варіювалися від 22 до 55 років, що забезпечило можливість комплексно проаналізувати різноманітні життєві ситуації, потреби та проблеми військовослужбовців залежно від тривалості служби, сімейного становища та ступеня адаптації після демобілізації.

Більшість опитаних перебувала на стаціонарному або амбулаторному етапі реабілітації на базі Реабілітаційного центру «Ортопедсервісцентр» у місті

Вінниця. Частина військовослужбовців мала фізичні травми чи поранення, що вимагали використання технічних засобів реабілітації (зокрема протезів, ортезів, засобів пересування), інші ж стикалися з психоемоційними розладами – проявами посттравматичного стресового розладу, підвищеної тривожності або депресивних станів. Усі респонденти добровільно надали згоду на участь у дослідженні, що повністю відповідало етичним принципам і стандартам соціальної роботи. Така вибірка дозволила отримати репрезентативні дані та комплексно дослідити особливості соціальної підтримки військовослужбовців з урахуванням фізичних, психологічних і соціальних компонентів процесу реабілітації.

У процесі виконання кваліфікаційної роботи було використано систему взаємопов’язаних методів дослідження. До теоретичних методів належать: класифікація, аналіз, порівняння, індукція та дедукція, що забезпечили наукову обґрунтованість висновків. Серед емпіричних методів застосовано: авторський опитувальник «Оцінка досвіду та потреб військовослужбовців у процесі реабілітації та соціальної підтримки» та метод напівструктурованого інтерв’ю із соціальними працівниками, які безпосередньо залучені до процесу реабілітації військових.

Розроблений авторський опитувальник «Оцінка досвіду та потреб військовослужбовців у процесі реабілітації та соціальної підтримки» є одним із ключових інструментів емпіричної частини дослідження, метою якого є з’ясування досвіду, потреб і рівня задоволеності військовослужбовців соціальною підтримкою під час проходження реабілітації. Його структура побудована таким чином, щоб забезпечити всебічне уявлення про ефективність системи реабілітаційної допомоги з позиції самих її отримувачів. Опитувальник містить десять запитань, які охоплюють як соціально-демографічні характеристики респондентів, так і питання, пов’язані з їхнім особистим досвідом отримання соціальних, психологічних і професійних послуг. Формат запитань переважно закритий, із можливістю вибору одного або кількох варіантів відповіді, що значно полегшує подальшу обробку даних та статистичний аналіз результатів.

Зміст опитувальника дає змогу визначити, які саме види реабілітаційних заходів проходили військовослужбовці, у якій мірі до цього процесу були залучені соціальні працівники, а також як самі респонденти оцінюють якість і результативність отриманої підтримки. Окремі блоки запитань спрямовані на виявлення основних проблем існуючої системи допомоги, зокрема потреби у вдосконаленні інформаційного, психологічного, матеріального та професійного компонентів. Важливою частиною анкети є питання, пов’язані з емоційним аспектом – рівнем готовності військових до повернення до активного соціального життя, ступенем моральної підтримки з боку родини та участю сім’ї у процесі їхньої реабілітації.

Таким чином, даний опитувальник дозволяє розглядати процес реабілітації військовослужбовців не лише в медичному чи соціальному вимірі, а як цілісний психосоціальний феномен, у межах якого визначальну роль відіграє взаємодія між особистістю, її сім’єю та соціальними інституціями, що спільно сприяють відновленню життєвих сил, стабілізації емоційного стану та успішній соціальній інтеграції ветеранів.

Таким чином, опитувальник виконує дві взаємодоповнювальні функції – діагностичну та аналітичну. З одного боку, він дозволяє визначити реальний рівень задоволеності військовослужбовців соціальними послугами, виявити найбільш ефективні форми підтримки, що сприяють успішній адаптації після участі у бойових діях; з іншого – створює можливість зібрати обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення системи реабілітації військових в Україні. Результати, отримані за допомогою цього інструменту, стали підґрунтям для співставлення емпіричних даних із теоретичними положеннями, викладеними у першому розділі дослідження, та послужили базою для формування практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності соціальної роботи з військовослужбовцями та ветеранами, а також на оптимізацію системи соціальної підтримки у післявоєнний період.

У завершальній частині емпіричного етапу дослідження було проведено серію напівструктурованих інтерв’ю із соціальними працівниками, які безпосередньо здійснюють соціальний супровід військовослужбовців у процесі

їхньої реабілітації. Метою цих інтерв'ю було поглиблене вивчення практичних аспектів професійної діяльності фахівців соціальної сфери, визначення труднощів і бар'єрів, що виникають під час надання допомоги, а також окреслення найбільш ефективних методів, стратегій і підходів, які застосовуються у взаємодії з військовими.

До участі в інтерв'ю були залучені спеціалісти Реабілітаційного центру «Ортопедсервісцентр» (м. Вінниця), які мають значний досвід роботи з ветеранами війни, зокрема у сфері індивідуального та групового консультування, психологічної підтримки, соціального супроводу та міжвідомчої координації допомоги. Їхні професійні спостереження і практичні рекомендації дозволили доповнити кількісні результати дослідження якісними характеристиками, що відображають реальний зміст і виклики соціальної роботи з військовослужбовцями.

Отримані під час інтерв'ю дані розкрили сутність повсякденної діяльності соціального працівника у процесі реабілітації військових, окреслили коло його функцій та компетенцій. Опитані фахівці наголошували на необхідності індивідуального підходу до кожного клієнта, важливості тісної міждисциплінарної співпраці із медичними та психологічними службами, а також на потребі довготривалого соціального супроводу ветеранів після завершення стаціонарного лікування, адже саме цей етап часто є найвразливішим у процесі повернення до мирного життя.

Підсумовуючи, можна зазначити, що у межах дослідження було чітко визначено методологічні засади та організаційні принципи, які забезпечили наукову обґрунтованість і практичну спрямованість роботи. Емпірична частина дослідження проводилася на базі Реабілітаційного центру «Ортопедсервісцентр» у місті Вінниця, де було опитано 50 військовослужбовців різної статі та вікових категорій, які перебували на різних етапах реабілітаційного процесу. Для збору даних застосовано комплексний підхід, що поєднав теоретичні методи (аналіз, узагальнення, порівняння) та емпіричні (авторський опитувальник «Оцінка досвіду та потреб військовослужбовців у процесі реабілітації та соціальної підтримки», інтерв'ю із соціальними працівниками).

Завдяки інтеграції кількісних і якісних методів було досягнуто високого рівня достовірності, глибини й практичної значущості результатів. Це дозволило розкрити психологічні, соціальні та організаційні аспекти процесу реабілітації військовослужбовців, а також надати науково обґрунтовані рекомендації щодо підвищення ефективності соціальної роботи у сфері підтримки ветеранів війни.

2.2 Узагальнення та інтерпретація результатів емпіричного дослідження проблем і потреб військовослужбовців у період реабілітації

Проведене емпіричне дослідження проблем і потреб військовослужбовців у процесі реабілітації дозволило всебічно й поглиблено проаналізувати реальний стан системи соціальної підтримки цієї категорії осіб, оцінити ефективність існуючих форм допомоги та окреслити напрями, що потребують подальшого вдосконалення. Отримані результати ґрунтуються на комплексному аналізі емпіричних даних, зібраних шляхом опитування 50 військовослужбовців, які проходили реабілітаційні заходи на базі Реабілітаційного центру «Ортопедсервісцентр» у місті Вінниця, а також на підставі узагальнення результатів психодіагностичних методик і серії напівструктурованих інтерв’ю з соціальними працівниками, безпосередньо залученими до процесу підтримки військових.

Використання комплексного підходу до збору інформації дало змогу поєднати кількісні показники із якісними характеристиками, що, у свою чергу, забезпечило глибше розуміння внутрішнього світу респондентів. Це дозволило не лише визначити рівень їхньої задоволеності соціальною підтримкою, а й виявити індивідуальні психологічні особливості – такі як емоційна стабільність, почуття самоефективності, рівень адаптаційних ресурсів і готовність до соціальної інтеграції після повернення з військової служби. Отримані результати стали важливою емпіричною основою для подальшого аналізу, формування висновків і розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення соціальної роботи з військовослужбовцями у період їхньої реабілітації.

На першому етапі дослідження проведено опитування «Оцінка досвіду та потреб військовослужбовців у процесі реабілітації та соціальної підтримки», що дозволило доповнити психологічні результати соціальними аспектами. Одним із ключових напрямів уваги під час опитування стало питання залучення соціального працівника до реабілітаційного процесу, оскільки саме рівень участі фахівців соціальної сфери безпосередньо впливає на ефективність відновлення, адаптації та реінтеграції військовослужбовців у цивільне життя. (рис. 2.1).

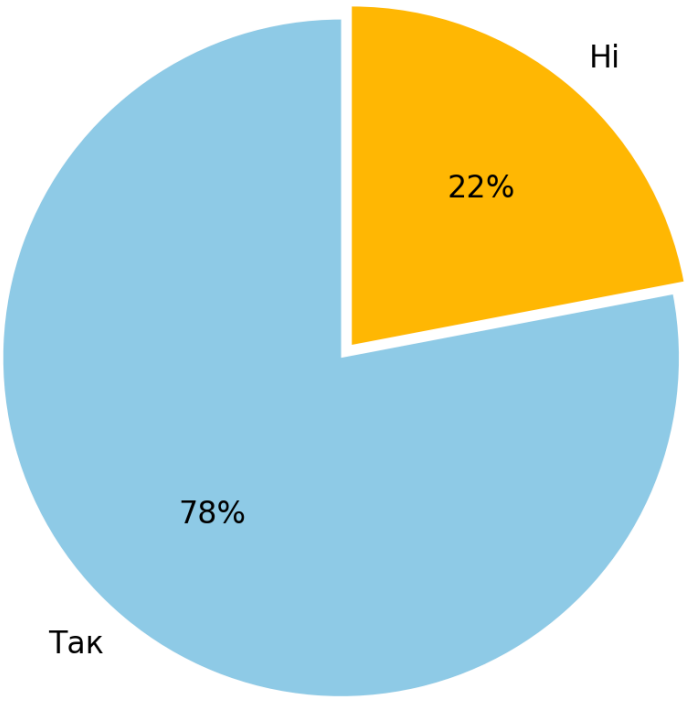

Рис. 2.1 Залучення соціального працівника під час проходження реабілітації

Результати проведеного опитування засвідчили, що переважна більшість військовослужбовців (78%) отримували допомогу та підтримку з боку соціального працівника у процесі проходження реабілітації, тоді як 22% респондентів зазначили, що не мали можливості скористатися такою допомогою. Отримані дані свідчать про активну залученість соціальних працівників до процесу відновлення військових, що підтверджує значущу роль соціальної роботи у забезпеченні психологічної, соціальної та інформаційної підтримки

ветеранів. Водночас наявність певної частки осіб, які залишилися поза межами системи соціальної допомоги, свідчить про існування певних прогалин у доступності послуг.

Таке становище може бути зумовлене низкою чинників, зокрема нерівномірним розподілом соціальних ресурсів між регіонами, недостатньою кількістю кваліфікованих фахівців, а також обмеженою поінформованістю військовослужбовців про можливості отримання соціальної підтримки. У деяких випадках причиною може бути й психологічний бар'єр самих військових, які не завжди готові звертатися по допомогу або відкрито говорити про власні проблеми.

Після цього етапу опитування респондентам було поставлено наступне запитання, спрямоване на з'ясування змісту послуг, які надавали соціальні працівники під час проходження реабілітації. Це дозволило детальніше розкрити практичну складову соціальної підтримки, визначити, які саме види допомоги вважаються найбільш корисними та затребуваними серед військовослужбовців. (рис. 2.2).

Рис. 2.2 Розподіл послуг, що надаються військовослужбовцям під час реабілітації

Аналіз отриманих результатів свідчить, що найбільш поширеним видом допомоги, яку військовослужбовці отримували від соціальних працівників у період реабілітації, стали консультації та роз'яснення щодо прав і пільг – цю форму підтримки зазначили 55% опитаних. Такий показник демонструє, що інформаційно-просвітницька складова соціальної роботи залишається ключовою для ветеранів і військових, які проходять відновлення. Надання консультацій допомагає їм краще орієнтуватися в системі соціального захисту, розуміти свої законні права, правильно оформлювати документи, підтверджувати статус учасника бойових дій і користуватися передбаченими державою пільгами. В умовах постійних змін у законодавстві така допомога має особливо важливе значення, оскільки сприяє зниженню рівня невизначеності та тривожності серед військовослужбовців, які повертаються до мирного життя.

Крім того, 11% респондентів відзначили, що отримували допомогу з оформленням документів, що підтверджує вагомість практичного супроводу у подоланні адміністративних і бюрократичних труднощів, пов'язаних із процесом реабілітації, соціальними виплатами, оформленням медичних довідок чи отриманням матеріальної допомоги. Цей аспект соціальної роботи є невід'ємним елементом системи підтримки, оскільки саме через якісний документальний супровід забезпечується доступ військових до необхідних послуг, пільг і програм реінтеграції.

Психологічну підтримку як важливу складову роботи соціальних працівників під час реабілітації зазначили 22% військовослужбовців, тоді як 25% респондентів повідомили, що отримували направлення до інших фахівців – медичних працівників, юристів, психологів чи реабілітологів. Такий розподіл відповідей підкреслює міждисциплінарний характер соціальної роботи у сфері реабілітації військових, адже ефективне відновлення потребує тісної взаємодії представників різних галузей – медичної, психологічної, правової та соціальної. Соціальний працівник у цьому процесі виступає посередником і координатором, який спрямовує клієнта до відповідних спеціалістів залежно від його індивідуальних потреб.

Окрім цього, 14% опитаних відзначили інші форми допомоги, серед яких називали індивідуальні консультації, підтримку у процесі адаптації після повернення з фронту, посередництво у вирішенні побутових чи соціально-побутових питань, сприяння у працевлаштуванні або відновленні соціальних зв’язків. Це свідчить, що діяльність соціальних працівників не обмежується формальними функціями, а охоплює широкий спектр дій, спрямованих на всебічне відновлення життєдіяльності військовослужбовців.

Таким чином, результати аналізу демонструють, що спектр соціальної підтримки є досить різноплановим і гнучким, однак домінування інформаційно-консультаційної допомоги свідчить про потребу посилення практичної, психологічної та реабілітаційної складових у роботі з військовими. Це особливо важливо на етапі переходу від лікування до соціальної інтеграції, коли саме глибока психологічна робота й практична підтримка сприяють формуванню внутрішньої стійкості та поверненню до активного життя.

Після цього етапу дослідження респондентам було запропоновано оцінити ефективність соціальної підтримки, яку вони отримали в процесі реабілітації, з метою визначення рівня задоволеності наданими послугами та їх реального впливу на відновлення військових. (рис. 2.3).

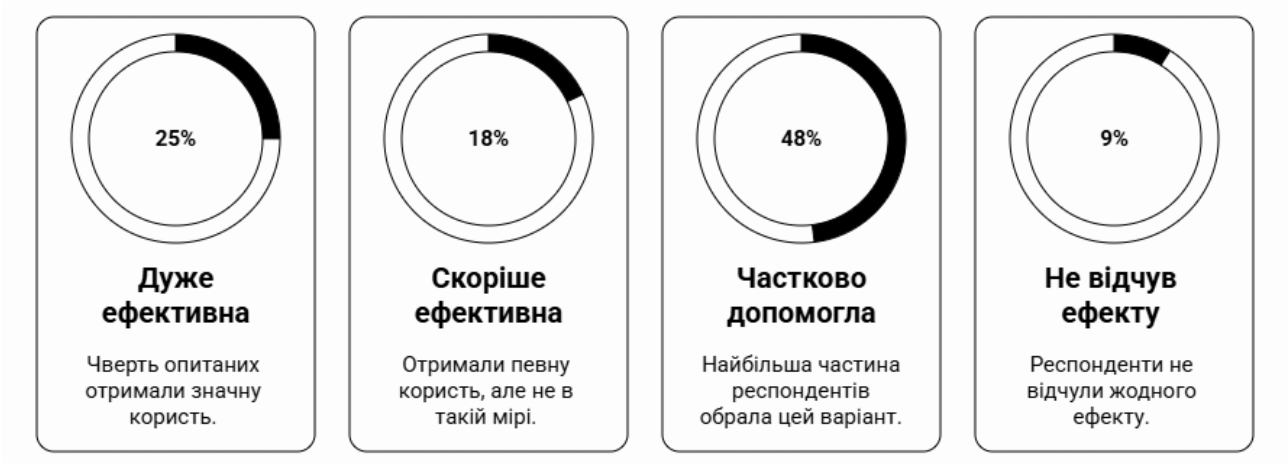

Рис. 2.3 Оцінка ефективності соціальної підтримки

Результати проведеного опитування засвідчили, що переважна більшість військовослужбовців позитивно оцінює отриману соціальну підтримку, хоча рівень сприйняття її ефективності суттєво відрізняється серед респондентів.

Зокрема, 25% опитаних визначили соціальну допомогу як «дуже ефективну», а ще 18% оцінили її як «скоріше ефективну». Таким чином, понад третина військових відчули реальні позитивні зміни завдяки роботі соціальних працівників. Це свідчить про те, що індивідуальний підхід, комплексність наданих послуг і професійна компетентність фахівців мають вирішальне значення для успішної соціальної реабілітації. Для цієї групи респондентів допомога соціальних працівників стала вагомим чинником у подоланні психологічних, побутових і соціальних труднощів, сприяючи поверненню до повноцінного життя, підвищенню самооцінки та впевненості у власних силах.

Водночас 48% опитаних зазначили, що соціальна підтримка «частково допомогла», а 9% респондентів повідомили, що «не відчули ефекту» від наданих послуг. Такий результат вказує на наявність певних недоліків у системі соціального захисту, серед яких можна виокремити нестачу кваліфікованих кадрів, обмеженість фінансових і матеріальних ресурсів, а також недостатню координацію між соціальними, медичними, психологічними та адміністративними структурами. Частковий ефект підтримки може бути пов’язаний і з індивідуальними особливостями військовослужбовців, які потребують довготривалішої, інтенсивнішої або більш спеціалізованої допомоги.

Отже, попри загалом позитивну оцінку ефективності соціальної підтримки, отримані результати вказують на необхідність подальшого вдосконалення механізмів її реалізації. Підвищення якості координації між службами, розширення спектра послуг, забезпечення безперервності супроводу після завершення реабілітації та посилення психологічної складової допоможуть досягти більш стійких і відчутних результатів для всіх категорій військовослужбовців.

Наступним етапом дослідження стало з’ясування думки респондентів щодо того, які саме напрями системи підтримки військових потребують першочергового вдосконалення – це дозволило визначити пріоритетні сфери для подальшого розвитку соціальної роботи у сфері ветеранської реабілітації.(рис. 2.4).

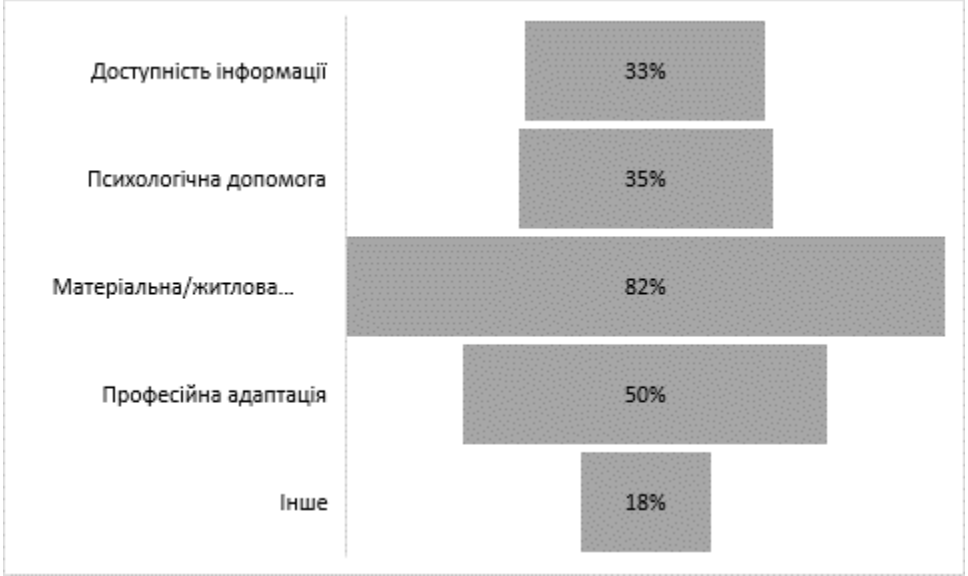

Рис. 2.4 «Що найбільше потребує покращення у системі підтримки військових?»

Результати проведеного опитування засвідчили, що, на думку респондентів, найбільш проблемною ланкою у системі підтримки військовослужбовців залишається матеріальна та житлова допомога – саме на необхідність її вдосконалення вказали 82% опитаних. Такий високий показник свідчить про те, що питання фінансової стабільності, забезпечення житлом і створення належних соціально-побутових умов після повернення з фронту залишаються для військових одними з найактуальніших і найболючіших. Нестача ресурсів, затримки у виплатах, труднощі з оформленням житла або компенсацій створюють відчуття соціальної незахищеності, що негативно впливає на процес реабілітації та адаптації до мирного життя.

Крім того, половина респондентів (50%) наголосила на потребі вдосконалення системи професійної адаптації, що свідчить про наявність труднощів із працевлаштуванням, перекваліфікацією та поверненням до цивільної діяльності. Ці результати підкреслюють необхідність створення ефективних державних і громадських програм інтеграції ветеранів у ринок праці, забезпечення їх доступу до професійного навчання, менторських програм і кар’єрного консультування. Важливо також стимулювати роботодавців до залучення колишніх військових, адже це сприятиме як соціальній стабільності, так і підвищенню довіри до системи державної підтримки.

Поряд із цим 35% опитаних зазначили, що психологічна допомога потребує посилення, оскільки не завжди є достатньо доступною або системно організованою. Ще 33% респондентів наголосили на нестачі інформації про права, можливості підтримки та соціальні послуги, що свідчить про слабку комунікацію між державними інституціями, соціальними службами та самими військовослужбовцями. Відсутність єдиної інформаційної платформи ускладнює орієнтацію ветеранів у доступних програмах і послугах, знижуючи ефективність соціальної підтримки загалом.

До категорії «інше» (18%) респонденти віднесли такі аспекти, як необхідність сімейного консультування, підтримки членів родин військових, а також покращення координації між різними рівнями надання допомоги – від місцевого до державного. Це свідчить про розуміння військовими важливості системного підходу, де соціальна підтримка розглядається не лише як допомога окремій особі, а як підтримка всієї сім’ї та соціального оточення.

Таким чином, отримані результати демонструють, що система соціальної підтримки військовослужбовців потребує комплексного вдосконалення. Найбільшу увагу варто зосередити на розширенні матеріальної допомоги, удосконаленні механізмів професійної адаптації, розвитку психологічного супроводу та покращенні інформаційної взаємодії між усіма суб’єктами, залученими до процесу реабілітації.

На наступному етапі дослідження респондентам було поставлено запитання щодо їхньої готовності повернутися до активного життя в суспільстві, а також проведено кореляційний аналіз між цим показником та рівнем моральної підтримки, яку вони отримували від членів родини чи близьких людей (рис. 2.5).

Рис. 2.5 Готовність респондентів повернутись до активного життя

Отримані дані переконливо свідчать, що залучення членів родини до реабілітаційного процесу має безпосередній вплив на готовність військовослужбовців повертатися до активного суспільного життя. Серед респондентів, чиї сім'ї беруть участь у програмах відновлення, 25% заявили про повну готовність до повернення до активної діяльності, ще 64% – про часткову готовність. Лише 21% з цієї групи поки не відчувають достатньої внутрішньої готовності до повної соціальної інтеграції. Така тенденція підтверджує, що емоційна, психологічна та моральна підтримка з боку близьких суттєво підвищує ефективність реабілітації, зміцнює віру у власні сили, посилює мотивацію та сприяє формуванню відчуття захищеності й приналежності до спільноти.

Водночас серед військових, чиї сім'ї не беруть участі у процесі реабілітації, лише 10% відзначили свою повну готовність повернутися до звичного життя, 52% оцінили її як часткову, а 38% повідомили, що наразі не готові до активної інтеграції. Це свідчить про те, що відсутність сімейної підтримки значно ускладнює адаптацію, може спричиняти тривалі психологічні труднощі та знижує ефективність відновлювальних заходів. Таким чином, участь родини у програмах реабілітації є ключовою умовою успішного відновлення військовослужбовців, що підтверджує необхідність розвитку сімейно-орієнтованих моделей соціальної та психологічної підтримки ветеранів.

Узагальнення результатів соціологічного дослідження «Оцінка досвіду та потреб військовослужбовців у процесі реабілітації та соціальної підтримки» дозволяє стверджувати, що соціальна складова є визначальною у процесі повернення військових до повноцінного життя. Переважна більшість опитаних зазначили, що отримували допомогу від соціальних працівників, найчастіше у вигляді консультацій щодо прав, пільг, соціальних гарантій, психологічної підтримки та скерування до інших спеціалістів. Однак оцінка ефективності цієї допомоги здебільшого є частковою, що свідчить про необхідність удосконалення існуючих механізмів підтримки. Найбільш проблемними напрямами респонденти назвали матеріальну та житлову допомогу, професійну адаптацію й недостатню інформованість щодо доступних послуг. Одним із ключових чинників успішної реабілітації залишається саме участь родини: військові, які відчувають підтримку з боку близьких, значно частіше демонструють готовність до повернення у суспільство. Це підтверджує важливість комплексного, міждисциплінарного та сімейно-центричного підходу у системі соціальної реабілітації ветеранів.

Завершальним етапом дослідження стало проведення інтерв'ю з фахівцями соціальної роботи, які безпосередньо взаємодіють із військовими під час їхньої реабілітації. Цей етап дав змогу глибше зрозуміти практичні аспекти надання допомоги, визначити труднощі, з якими стикаються спеціалісти у своїй діяльності, а також оцінити реальний стан організації соціальної підтримки. Інтерв'ювання дозволило не лише зіставити позиції фахівців із поглядами військовослужбовців, але й отримати професійне бачення ефективності існуючих механізмів допомоги, бар'єрів у міжвідомчій взаємодії та потреби у додаткових ресурсах, кадрах і підготовці. Такі дані розкривають емоційний, організаційний та етичний виміри соціальної роботи з військовими, доповнюючи кількісні результати глибшим якісним контекстом.

За підсумками інтерв'ю з 5 соціальними працівниками, що працюють у сфері реабілітації військових, можна зробити низку узагальнених висновків, які відображають сучасний стан, основні проблеми та перспективи розвитку системи соціальної підтримки ветеранів в Україні (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Узагальнені висновки за результатами інтерв'ю з соціальними працівниками, які працюють з військовослужбовцями під час реабілітації

Блок інтерв'ю	***Ключові результати та узагальнення***
1. Професійний досвід респондентів	Опитані соціальні працівники мають стаж від 3 до 10 років і представляють різні типи установ – державні реабілітаційні центри, лікарні, ветеранські служби та громадські організації. Основна мета їхньої роботи – сприяння соціальній адаптації військових після поранень і участі в бойових діях.
2. Організація соціальної роботи	Робота з військовими має міждисциплінарний характер: соціальні працівники взаємодіють із психологами, медиками, юристами, реабілітологами. Водночас відзначається відсутність системної координації між службами, що знижує ефективність підтримки.
3. Потреби та проблеми військових	Найпоширеніші проблеми – матеріальні (житло, допомога), психологічні, сімейні, соціально-побутові та юридичні труднощі. Чоловіки частіше приховують емоційні проблеми, тоді як жінки-військові більше потребують підтримки у сфері професійної реалізації та поєднання ролей.
4. Методи та ефективні практики	Найефективнішими формами роботи названо індивідуальні консультації, групові заняття, арт-терапію, кризове втручання, гарденотерапію. Громадські організації частіше впроваджують інноваційні підходи (цифрові сервіси, взаємопідтримка ветеранів).
5. Робота з родинами та громадою	Військові, чиї родини беруть участь у реабілітаційних заходах, демонструють кращі результати відновлення. Родини потребують додаткової психологічної підтримки. Громади та ГО відіграють важливу роль, але потребують кращої координації з державними структурами.
6. Виклики та труднощі фахівців	Основні проблеми – перевантаження, емоційне вигорання, нестача ресурсів, відсутність спеціальної підготовки, недостатня підтримка держави. Висловлено потребу в супервізії, професійному навчанні та психологічному розвантаженні для соціальних працівників.
7. Пропозиції та рекомендації	Потрібно створити національну систему міждисциплінарних центрів реабілітації, посилити фінансування соціальних послуг, розвивати сімейно-орієнтовані підходи, а також запровадити постійну підготовку й підтримку фахівців. Головними чинниками успішної реабілітації є професійна допомога, участь родини та підтримка громади.

По-перше, переважна більшість опитаних соціальних працівників мають вагомий професійний досвід – від трьох до десяти років – і представляють різні типи установ: державні реабілітаційні центри, лікувальні заклади, ветеранські служби та громадські організації. Вони наголосили, що головна мета їхньої діяльності полягає у створенні сприятливих умов для успішної соціальної адаптації військовослужбовців після поранень, психологічних травм або тривалого перебування в зоні бойових дій. До основних функцій, які вони виконують, належать консультування щодо соціальних гарантій, пільг і прав,

надання допомоги у підготовці та оформленні необхідної документації, координація роботи міждисциплінарної команди фахівців (лікарів, психологів, реабілітологів), а також забезпечення ефективної комунікації між військовим, його родиною, соціальними службами та іншими установами, залученими до процесу реабілітації.

По-друге, у відповідях респондентів чітко простежується розуміння необхідності комплексного, міжвідомчого підходу до процесу відновлення. Більшість соціальних працівників тісно співпрацюють із психологами, лікарями, юристами, іноді також із волонтерами, капеланами або представниками місцевих громад. Однак, як зазначають фахівці, така взаємодія не завжди носить системний характер. Відсутність єдиного координаційного центру, який би поєднував усі служби та організації в узгоджену реабілітаційну мережу, призводить до дублювання певних видів допомоги або, навпаки, до прогалин у наданні підтримки. Соціальні працівники наголошують на потребі у створенні єдиної платформи чи механізму комунікації, який забезпечував би безперервність і цілісність допомоги військовим.

Третім важливим аспектом, який виокремили опитані фахівці, є коло основних потреб самих військовослужбовців. Серед найпоширеніших запитів – отримання житла чи матеріальної підтримки, відновлення документів, вирішення соціально-побутових питань, а також допомога у процесі адаптації до мирного життя. Значна кількість військових звертається до соціальних працівників через емоційне виснаження, симптоми посттравматичного стресового розладу, труднощі у відносинах із членами родини. При цьому фахівці звертають увагу на гендерні відмінності: чоловіки частіше приховують власні емоційні переживання і рідше погоджуються на психологічну допомогу, тоді як жінки-військовослужбовиці частіше потребують підтримки у питаннях професійної самореалізації, повернення до роботи після служби та гармонійного поєднання сімейних і службових обов’язків.

Щодо методів і форм роботи, більшість соціальних працівників визначили найефективнішими такі інструменти, як індивідуальне консультування, групові зустрічі підтримки, тренінги з соціальної адаптації, арт-терапію, трудотерапію, а

також кризове втручання. Представники громадських організацій і волонтерських центрів активно впроваджують сучасні та креативні підходи до реабілітації – наприклад, терапію природою, гарденотерапію, практику взаємопідтримки у ветеранських клубах, створення Telegram-ботів для оперативного інформування про пільги, можливості навчання чи працевлаштування. Натомість у державних закладах такі інноваційні форми роботи використовуються значно рідше, що, за словами респондентів, зумовлено недостатнім фінансуванням, надмірною бюрократичною складністю процедур і браком ресурсів для впровадження нових методик.

Усі респонденти одностайно підкреслили надзвичайну важливість залучення членів родини до процесу реабілітації військовослужбовців. За їхніми спостереженнями, ті військові, чиї близькі активно беруть участь у консультаціях, групових зустрічах або спільних заходах, демонструють значно вищу мотивацію до відновлення, швидше долають депресивні стани, прояви апатії та психологічного виснаження, а також легше адаптуються до умов повсякденного життя. Така підтримка сприяє формуванню у військових відчуття безпеки, емоційної стабільності та довіри, що є ключовими передумовами успішної соціальної інтеграції. Водночас соціальні працівники зазначають, що самі родини потребують окремої уваги і підтримки, оскільки вони також переживають емоційне вигорання, страх за майбутнє, невизначеність та труднощі з адаптацією до нових реалій після повернення близької людини з війни.

Опитані фахівці позитивно оцінили роль місцевих громад, ветеранських організацій і громадських об’єднань, які організовують неформальні зустрічі, групи взаємопідтримки, культурні чи спортивні події для ветеранів та їхніх сімей. Водночас вони наголошують на необхідності налагодження більш тісної координації між громадським і державним секторами з метою підвищення ефективності програм реабілітації. Така співпраця, на їхню думку, дозволить створити єдиний простір підтримки, у якому взаємодіяли б соціальні служби, психологи, медики, волонтери, юристи та представники місцевої влади.

Серед основних труднощів, із якими стикаються соціальні працівники у своїй діяльності, респонденти назвали надмірне професійне навантаження, емоційне вигорання, нестачу спеціалізованої підготовки для роботи з військовими, які мають бойові травми, а також обмежені ресурси і недостатню підтримку з боку держави. На їхню думку, підвищення ефективності системи соціальної реабілітації неможливе без впровадження постійних програм професійного розвитку – курсів підвищення кваліфікації, супервізій, тренінгів із кризового втручання та психоемоційного розвантаження для самих фахівців соціальної сфери. Вони також підкреслюють потребу у збільшенні державного фінансування на реабілітаційні заходи, створенні належних умов праці та забезпеченні доступу до сучасних методик роботи з ветеранами.

Підсумовуючи результати інтерв'ю, соціальні працівники наголосили, що успішна реабілітація військовослужбовців можлива лише за умови поєднання трьох взаємопов'язаних чинників: професійної допомоги з боку фахівців, активної участі родини та підтримувального соціального середовища. Для цього вони пропонують створити національну мережу міждисциплінарних центрів, які забезпечували б безперервний супровід військових – від моменту лікування у шпиталі до повної інтеграції у цивільне життя. Такі центри мають стати осередками комплексної підтримки, де під одним дахом працюватимуть медики, психологи, юристи, соціальні працівники та представники ветеранських спільнот. Отже, можна зробити висновок, що соціальні працівники відіграють ключову роль у процесі реабілітації військових, однак для підвищення ефективності їхньої діяльності потрібна більш системна підтримка, належне ресурсне забезпечення та визнання з боку держави і громад.

Узагальнюючи результати проведеного емпіричного дослідження, можна дійти висновку, що система соціальної підтримки та реабілітації військовослужбовців в Україні, незважаючи на наявні позитивні напрацювання, все ще потребує глибокого вдосконалення та структурного оновлення. Отримані дані свідчать, що більшість військових отримують різні форми допомоги від соціальних працівників – інформаційні консультації, психологічну підтримку, сприяння у відновленні документів чи доступі до пільг. Проте загальний рівень

задоволеності цією допомогою можна охарактеризувати як середній, оскільки значна частина респондентів вказує на низку невирішених проблем. Серед основних труднощів виділяються недостатній рівень матеріального забезпечення, обмежений доступ до достовірної інформації про доступні послуги, нестача ефективних програм професійної адаптації, перекваліфікації та довготривалого психологічного супроводу після повернення із зони бойових дій.

Результати інтерв'ю з фахівцями соціальної сфери підтверджують, що важливою передумовою успішної реабілітації є налагоджена міждисциплінарна взаємодія між соціальними працівниками, психологами, медиками, юристами, реабілітологами, а також активна участь родини у процесі відновлення військовослужбовців. Саме сімейна підтримка, на думку фахівців, значною мірою визначає швидкість і якість адаптації до мирного життя. Крім того, експерти наголошують на необхідності посилення матеріально-технічного та кадрового забезпечення соціальних служб, підвищення кваліфікації працівників, розширення спектра наданих послуг і запровадження системної державної підтримки у сфері ветеранської допомоги.

Таким чином, ефективна реабілітація військовослужбовців можлива лише за умови поєднання кількох взаємопов'язаних складових: професійної діяльності підготовлених соціальних працівників, активної участі сім'ї у відновному процесі, підтримки з боку місцевих громад і волонтерських організацій, а також цілісної та продуманої державної політики, спрямованої на забезпечення комплексної допомоги ветеранам. Тільки синергія цих факторів здатна створити умови для повноцінного повернення захисників України до мирного життя, їх соціальної інтеграції та підвищення якості життя як самих військових, так і їхніх родин.

Висновки до розділу 2

Другий розділ продемонстрував науково обґрунтований та водночас практично зорієнтований підхід до організації дослідження соціальної роботи з військовослужбовцями у період їхньої реабілітації. Використання комплексної

методології, що поєднала кількісні (соціологічне опитування) та якісні (глибинні інтерв'ю) методи, проведене на базі «Ортопедсервісцентр», забезпечило цілісне бачення багатовимірного процесу відновлення – у медико-психологічному, соціальному та організаційному аспектах. Такий підхід дозволив не лише зібрати емпіричні дані, а й перевірити результати дослідження в реальних умовах функціонування системи реабілітації, що підвищує їхню достовірність і практичну значущість.

Проведене соціологічне опитування підтвердило активну роль соціальних працівників у процесі реабілітації військових, але водночас виявило низку структурних проблем, які перешкоджають підвищенню ефективності допомоги. Найпоширенішими видами підтримки, за даними опитаних, є інформаційно-консультаційні послуги щодо прав, пільг і соціальних гарантій, спрямування до інших спеціалістів, а також надання психологічної допомоги. При цьому більшість респондентів оцінили ефективність отриманої підтримки як часткову, що свідчить про наявність системних недоліків. Найбільш проблемними напрямами залишаються матеріально-житлове забезпечення, питання професійної адаптації та перекваліфікації, а також недостатній рівень доступності достовірної інформації про можливості соціальної та психологічної допомоги.

Окрему увагу було приділено аналізу впливу сімейної підтримки на процес відновлення військових. Результати показали, що участь членів родини у реабілітаційних заходах суттєво підвищує мотивацію військовослужбовців, сприяє їхній соціальній активності та знижує рівень емоційної невизначеності. Військові, чиї сім'ї долучаються до реабілітаційного процесу, демонструють вищий рівень готовності до повернення у громадське життя, що підкреслює потребу у впровадженні сімейно орієнтованих програм і практик, здатних забезпечити комплексну підтримку як військовому, так і його найближчому оточенню.

Результати якісних інтерв'ю з соціальними працівниками деталізували ключові виклики, що постають перед системою соціальної реабілітації. Серед основних проблем фахівці назвали надмірне навантаження та емоційне

вигорання, слабку міжвідомчу координацію, брак ресурсів, нерівномірність доступу до послуг у різних регіонах та недостатню спеціалізовану підготовку кадрів. Водночас було окреслено й низку ефективних практик, які довели свою результативність: міждисциплінарна співпраця фахівців, індивідуальний підхід до кожного військового, використання групових форм підтримки, впровадження арт- і трудотерапії, а також інноваційних, у тому числі цифрових, інструментів комунікації та інформування.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що ефективність процесу реабілітації військових суттєво зростає в умовах, коли поєднуються професійна соціальна робота, активна участь родини, підтримка з боку громади та належне державне забезпечення. Це дозволяє створити цілісну систему соціальної реінтеграції, здатну не лише реагувати на потреби військових, але й запобігати їхній повторній соціальній ізоляції. Отже, подальший розвиток цієї системи вимагатиме інституційного зміцнення механізмів координації, розширення ресурсної бази, запровадження системних програм підготовки кадрів та розроблення національних стандартів соціальної реабілітації ветеранів.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ У ПЕРІОД РЕАБІЛІТАЦІЇ НА ОСНОВІ МІЖСЕКТОРАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА

3.1 Обґрунтування необхідності міжсекторального партнерства у системі соціальної реабілітації військовослужбовців

Сучасні умови воєнного та післявоєнного періоду в Україні вимагають якісно нового підходу до організації соціальної реабілітації військовослужбовців. Отримані у другому розділі результати емпіричного дослідження засвідчили, що, попри наявність позитивних практик у сфері соціальної підтримки, існуюча система має низку суттєвих недоліків – фрагментарність, обмежені ресурси, слабку координацію між різними установами, а також недостатній рівень залучення громади та родини до процесу відновлення. Ці проблеми свідчать про потребу переходу від ізольованої діяльності окремих структур до інтегрованої, партнерської взаємодії різних секторів – державного, освітнього, медичного та громадського.

Міжсекторальне партнерство розглядається як ефективний механізм поєднання ресурсів, знань і досвіду різних учасників, що дозволяє створити цілісну систему підтримки військових на всіх етапах їхньої реабілітації – від медичного лікування до соціальної адаптації та професійного самовизначення. Такий підхід забезпечує не лише узгодженість дій між фахівцями, але й сприяє підвищенню якості послуг, створенню єдиного простору допомоги, де військовослужбовець отримує комплексну підтримку.

Особливої актуальності цей напрям набуває в контексті розвитку громадянського суспільства та зростання ролі освітніх і громадських інституцій у вирішенні соціальних проблем. Спільна діяльність закладу вищої освіти, громадської організації та реабілітаційного центру може стати дієвим прикладом міжсекторального партнерства, спрямованого на підвищення ефективності соціальної реабілітації військових. Така модель дозволить поєднати науково-практичний потенціал освіти, гнучкість громадського сектору та професіоналізм

медико-реабілітаційної сфери, формуючи стійку систему взаємодії на користь ветеранів та їхніх родин.

Таким чином, подальший розвиток системи соціальної реабілітації військовослужбовців в Україні потребує впровадження міжсекторального підходу як основи ефективної, скоординованої та людиноцентричної моделі соціальної роботи.

Запропонований шлях вирішення визначених у дослідженні проблем – через реалізацію спільного соціального проєкту у форматі партнерства «Вінницький інститут Університету «Україна» – ГО «Соціальна перспектива» – «Ортопедсервісцентр» – є обґрунтованим, сучасним і відповідає комплексному характеру викликів, з якими стикаються військовослужбовці під час реабілітації.

По-перше, результати дослідження засвідчили, що існуюча система підтримки військових часто функціонує фрагментарно: між освітніми, медичними, соціальними та громадськими структурами відсутня достатня координація. Через це реабілітаційні заходи іноді дублюються або залишають поза увагою окремі важливі аспекти – психологічну підтримку, професійну адаптацію, соціальну інтеграцію. Формат партнерського проєкту дозволить об’єднати зусилля трьох ключових секторів – освіти, громадянського суспільства та медицини – в єдину діючу систему підтримки, яка забезпечуватиме безперервність допомоги військовим.

По-друге, саме така модель створює умови для поєднання науково-практичного потенціалу та досвіду роботи з людьми. Інститут може забезпечити аналітичний супровід, розробку методик, підготовку майбутніх соціальних працівників і психологів до роботи з військовими; громадська організація – надати гнучкість, практичний досвід, волонтерські ресурси й налагоджені зв’язки з ветеранською спільнотою; ортопедичний центр – гарантувати професійний медико-реабілітаційний супровід і доступ до спеціалізованої інфраструктури. Така взаємодія дає змогу охопити весь спектр потреб – від фізичного та психологічного відновлення до соціальної інтеграції й працевлаштування.

По-третє, створення спільного проєкту сприятиме зменшенню емоційного та професійного навантаження на окремі служби, адже відповідальність за процес буде розподілена між різними установами. Це дозволить уникнути перевантаження соціальних працівників, підвищити якість надання послуг і забезпечити сталість результатів.

По-четверте, тристороннє партнерство має потенціал для створення інноваційних моделей реабілітації, зокрема через залучення студентів і науковців до практичних проєктів, використання сучасних технологій (цифрових платформ, дистанційних консультацій, мобільних застосунків), а також через реалізацію пілотних програм, які можуть стати основою для масштабування на національному рівні.

І нарешті, така форма співпраці сприятиме зміцненню соціальної згуртованості та підвищенню ролі громади у процесі підтримки ветеранів. Партнерський проєкт дозволить створити не лише систему надання допомоги, а й простір взаємопідтримки, довіри та взаємодії між військовими, фахівцями та суспільством.

Отже, ініціатива створення спільного соціального проєкту «Вінницький інститут Університету «Україна» – ГО «Соціальна перспектива» – «Ортопедсервісцентр» є актуальною, оскільки відповідає реальним потребам ветеранів, посилює міжсекторальну взаємодію, забезпечує ефективність реабілітації та створює підґрунтя для розвитку цілісної системи соціальної підтримки військових в Україні.

Для підвищення ефективності соціальної реабілітації військовослужбовців доцільним є впровадження моделі міжсекторального партнерства, що поєднує освітній, громадський та медико-реабілітаційний сектори. Такий формат співпраці дозволяє забезпечити комплексний підхід до відновлення військових, поєднуючи наукові дослідження, соціально-психологічну підтримку, практичні реабілітаційні послуги та залучення громади. У межах цього підходу пропонується реалізація спільного соціального проєкту за участі Вінницького інституту Університету «Україна», громадської організації «Соціальна перспектива» та ТОВ «Ортопедсервісцентр», діяльність яких взаємодоповнює

одна одну, створюючи цілісну систему допомоги військовим і їхнім родинам. Ролі та завдання кожного з партнерів представлено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Участь партнерів у спільному соціальному проєкті «Інститут – громадська організація – ортопедичний центр»

Основна роль у проєкті	Ключові функції та види діяльності	Очікуваний внесок / результат
Вінницький інститут Університету «Україна»		
Освітньо-науковий та аналітичний партнер	• Проведення науково-дослідної роботи у сфері соціальної реабілітації • Підготовка і підвищення кваліфікації соціальних працівників та психологів • Розроблення методичних матеріалів, тренінгових програм і навчальних курсів • Залучення студентів до практик та волонтерської діяльності у межах проєкту • Моніторинг і оцінювання ефективності впроваджених заходів	• Підготовлені фахівці з компетенціями у сфері соціальної реабілітації • Методичні рекомендації для впровадження в інших громадах • Поширення результатів проєкту у науково-освітньому середовищі
Громадська організація «Соціальна перспектива»		
Координаційно-громадський партнер	• Організація заходів для ветеранів і членів їхніх родин (групи взаємопідтримки, арттерапія, гарденотерапія, просвітницькі події) • Комунікація з громадами, органами влади, донорами та ЗМІ • Пошук ресурсів і партнерів для підтримки діяльності • Надання психологічної та соціальної підтримки сім’ям військових • Медіація та адвокація потреб ветеранів на місцевому рівні	• Активізована громадська участь у підтримці військових • Налагоджена комунікація між владою, громадою та медичними установами • Зменшення соціальної ізоляції ветеранів і їхніх родин
«Ортопедсервісцентр»		
Медико-реабілітаційний партнер	• Проведення комплексних медичних і фізичних реабілітаційних програм • Надання консультацій ортопедів, реабілітологів, фізичних терапевтів • Забезпечення технічними засобами реабілітації • Розробка індивідуальних планів відновлення разом із соціальними працівниками • Участь у міждисциплінарних командах і спільних кейс-конференціях	• Підвищення якості реабілітаційних послуг • Забезпечення безперервності процесу «лікування – соціальна адаптація» • Позитивна динаміка фізичного й психологічного стану військових

Отже, узгоджена взаємодія між освітньою установою, громадською організацією та медико-реабілітаційним центром створює підґрунтя для формування цілісної, ефективної та сталої системи соціальної підтримки військовослужбовців. Така співпраця забезпечує безперервність реабілітаційного процесу – від медичного відновлення до соціальної та професійної інтеграції, сприяє обміну знаннями між фахівцями різних галузей і залучає громаду до підтримки ветеранів. Запропонована модель партнерства не лише розширює можливості надання допомоги, але й підвищує якість послуг, робить їх більш адресними, інклюзивними та орієнтованими на реальні потреби військових і їхніх родин.

3.2. Розроблення партнерського соціального проєкту, як моделі вдосконалення соціальної роботи з військовими

Сучасні виклики, зумовлені повномасштабною війною, актуалізують потребу у створенні нових, більш гнучких і людиноцентричних моделей соціальної роботи з військовослужбовцями, які повертаються до мирного життя після служби або поранень. На основі результатів проведеного дослідження та виявлених проблем реабілітаційної системи пропонується розроблення партнерського соціального проєкту, що виступає інноваційною моделлю вдосконалення соціальної роботи з військовими. Його головна ідея полягає у поєднанні ресурсів трьох секторів – освітнього (Вінницький інститут Університету «Україна»), громадського (ГО «Соціальна перспектива») та медико-реабілітаційного («Ортопедсервісцентр») – для створення єдиного простору комплексної підтримки ветеранів і членів їхніх родин. Такий проєкт покликаний не лише підвищити ефективність реабілітаційних заходів, але й сприяти формуванню сталої моделі співпраці, яка може бути адаптована для впровадження в інших регіонах України.

Назва проєкту – «Три кроки підтримки: освіта – громада – реабілітація».

Мета проєкту – створення комплексної моделі соціальної підтримки та реабілітації військовослужбовців на основі міжсекторального партнерства

освітньої установи, громадської організації та медико-реабілітаційного центру, спрямованої на підвищення ефективності відновлення, соціальної адаптації та інтеграції військових у мирне життя.

Завдання проєкту «Три кроки підтримки: освіта – громада – реабілітація»:

1. Підвищити професійну компетентність фахівців соціальної сфери шляхом проведення тренінгів, семінарів і практичних занять для соціальних працівників та студентів спеціальності «Соціальна робота», спрямованих на формування знань і навичок роботи з військовослужбовцями та їхніми родинами.

2. Розробити та впровадити навчально-методичні матеріали й освітні програми з питань соціальної реабілітації військових, забезпечивши інтеграцію отриманих результатів у навчальний процес і практику соціальної роботи.

3. Організувати систему соціально-психологічної підтримки ветеранів і членів їхніх сімей через проведення груп взаємопідтримки, арттерапевтичних, музикотерапевтичних, гарденотерапевтичних та інших відновлювальних занять.

4. Забезпечити доступ військових і їхніх родин до актуальної інформації про можливості допомоги шляхом створення Telegram-каналу або чат-бота, проведення інформаційних кампаній і поширення матеріалів щодо соціальних гарантій, програм працевлаштування та пільг.

5. Поглибити співпрацю між громадським, освітнім і медико-реабілітаційним секторами через спільні заходи, кейс-обговорення та розроблення індивідуальних програм відновлення військовослужбовців.

6. Розширити доступ до якісних медико-реабілітаційних послуг шляхом організації безоплатних консультацій спеціалістів, практичних занять з користування технічними засобами реабілітації та індивідуальних програм фізичного відновлення.

7. Підвищити рівень соціальної інтеграції військових у громаду через створення підтримувального середовища, налагодження партнерств із місцевим бізнесом, органами влади та громадськими ініціативами.

8. Сприяти розвитку сталої моделі міжсекторального партнерства як основи для подальшого вдосконалення системи соціальної реабілітації ветеранів і масштабування успішних практик на регіональному рівні.

Основні активності проєкту відображено у табл. 3.2

Таблиця 3.2

Основні активності партнерського соціального проєкту «Три кроки підтримки: освіта – громада – реабілітація»

Напрям / партнер	Конкретні активності проєкту	Очікуваний результат
1. Освітньо-науковий компонент (Вінницький інститут Університету «Україна»)	• Проведення тренінгів і семінарів для соціальних працівників і студентів спеціальності «Соціальна робота» щодо роботи з військовими та їхніми родинами. • Розроблення навчально-методичних матеріалів із теми «Соціальна реабілітація військовослужбовців». • Залучення студентів до практик і волонтерства у ГО та реабілітаційному центрі. • Проведення круглого столу «Соціальна підтримка військових: виклики та партнерські рішення».	• Підготовка фахівців із сучасними компетенціями у сфері військової соціальної роботи. • Посилення освітньо-практичної складової підготовки соціальних працівників.
2. Соціально-громадський компонент (ГО «Соціальна перспектива»)	• Організація груп взаємопідтримки для ветеранів і членів їхніх родин. • Проведення арттерапевтичних, музикотерапевтичних, гарденотерапевтичних та інших відновлювальних занять. • Створення Telegram-каналу або чат-бота для інформування про пільги, програми допомоги, вакансії тощо. • Проведення інформаційних кампаній «Говоримо про повернення» – щодо подолання стигми та формування позитивного іміджу ветерана. • Налагодження партнерств із громадами та бізнесом для підтримки ветеранів.	• Зменшення соціальної ізоляції військових та їхніх родин. • Підвищення рівня поінформованості про доступну допомогу. • Формування підтримувального середовища у громаді.
3. Медико-реабілітаційний компонент («Ортопедсервісцентр»)	• Проведення безоплатних консультацій ортопедів, фізичних терапевтів, реабілітологів для учасників проєкту. • Розробка індивідуальних програм відновлення у співпраці з соціальними	• Покращення фізичного та психологічного стану військових. • Підвищення доступності медико-реабілітаційних послуг. • Зміцнення міждисциплінарної

	працівниками. • Проведення спільних кейс-обговорень (case-conferences) між лікарями, психологами, соціальними працівниками. • Демонстрація та навчання користуванню технічними засобами реабілітації (протези, ортези, допоміжні пристрої). • Організація Днів відкритих дверей у центрі для військових і родин.	взаємодії між медичним та соціальним секторами.

Цільову аудиторію проєкту становлять військовослужбовці, ветерани бойових дій, члени їхніх родин, а також фахівці соціальної сфери, які залучені до процесу реабілітації та соціальної адаптації військових.

Основна цільова група:

- військовослужбовці, які перебувають на етапі медичної або соціальної реабілітації після поранень, травм чи тривалого перебування у зоні бойових дій;
- ветерани, що повернулися до цивільного життя і потребують допомоги у сфері працевлаштування, психологічної підтримки та соціальної інтеграції;
- члени сімей військових (подружжя, діти, батьки), які стикаються з емоційним навантаженням, потребою в адаптації до змін у сімейному житті та пошуком способів підтримки своїх близьких.

Другорядна цільова група:

- фахівці соціальної роботи, психологи, педагоги, медичні працівники, які надають допомогу військовим і потребують підвищення кваліфікації та спеціалізованих знань щодо роботи з травмованими учасниками бойових дій;
- студенти спеціальностей «Соціальна робота» та «Психологія», які готуються до професійної діяльності у сфері реабілітації, підтримки ветеранів і соціального консультування;
- представники громадських організацій та місцевих громад, зацікавлені у створенні сталих практик підтримки ветеранів, розвитку програм взаємодії з державними і медичними структурами.

Таким чином, проєкт орієнтований як на пряму допомогу військовослужбовцям і їхнім родинам, так і на підготовку й підсилення

потенціалу фахівців та громадських структур, які забезпечують функціонування системи соціальної реабілітації. Це дозволяє охопити всі рівні підтримки – індивідуальний, сімейний, професійний та громадський.

Ефективність проєкту залежить від вдалого та професійного формування бюджету, в якому повною мірою буде передбачено усі необхідні статті витрат. Проєкт бюджету, необхідного для реалізації соціального проєкту «Три кроки підтримки: освіта – громада – реабілітація» наведено у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Бюджет соціального проєкту «Три кроки підтримки: освіта – громада – реабілітація»

№	Найменування (одиниця/опис)	Од. виміру	Кількість	Ставка, грн	Сума, грн
1	Освітньо-науковий компонент				
1.1	Проведення тренінгів і семінарів для соціальних працівників і студентів	шт.	5	12 000	60 000
1.2	Розроблення навчально-методичних матеріалів (друк, макетування)	пакет	1	25 000	25 000
1.3	Проведення круглого столу «Соціальна підтримка військових»	подія	1	20 000	20 000
1.4	Залучення студентів до практики та волонтерства (координація, сертифікати)	місяць	4	5 000	20 000
	Разом за напрямом 1				125 000
2	Соціально-громадський компонент				
2.1	Організація груп взаємопідтримки (15 зустрічей)	зустріч	15	5 000	75 000
2.2	Арт-, музико-, гарденотерапія (матеріали, фахівці)	цикл	6	10 000	60 000
2.3	Створення та підтримка Telegram-каналу / чат-бота	пакет	1	36 000	36 000
2.4	Інформаційна кампанія «Говоримо про повернення»	кампанія	1	25 000	25 000
2.5	Партнерські заходи з громадами та бізнесом	подія	3	10 000	30 000
	Разом за напрямом 2				226 000
3	Медико-реабілітаційний компонент				
3.1	Безоплатні консультації спеціалістів (≈100 осіб)	консультація	100	800	80 000
3.2	Індивідуальні програми відновлення	програма	20	2 000	40 000

3.3	Спільні кейс-обговорення між фахівцями	сесія	6	4 000	24 000
3.4	Демонстрація технічних засобів реабілітації	захід	3	10 000	30 000
3.5	Організація Днів відкритих дверей для військових і родин	день	2	7 500	15 000
	Разом за напрямом 3				189 000
4	Комунікації та промоція				
4.1	Розробка брендбуку та візуальної айдентики проєкту	пакет	1	30 000	30 000
4.2	Ведення сторінок у соцмережах, SMM-супровід	місяць	12	5 000	60 000
4.3	Розміщення матеріалів у ЗМІ, друк буклетів	пакет	1	15 000	15 000
	Разом за напрямом 4				105 000
5	Адміністрування, моніторинг і оцінка				
5.1	Координація проєкту (керівниця, бухгалтер, звітність)	ставка/міс.	2*12	20 000	240 000
5.2	Моніторинг ефективності, опитування, аналітичний звіт	пакет	1	20 000	20 000
5.3	Транспортні та канцелярські витрати	місяць	6	5 000	30 000
	Разом за напрямом 5				290 000
	Всього				935 000

Орієнтовний бюджет проєкту становить 935 000 грн і охоплює ключові напрями діяльності, що забезпечують ефективну реалізацію ініціативи у форматі міжсекторального партнерства між освітньою установою, громадською організацією та реабілітаційним центром. Структура бюджету є логічно побудованою та спрямованою на досягнення конкретних результатів у межах трьох головних компонентів: освітнього, соціально-громадського та медико-реабілітаційного, а також передбачає витрати на комунікацію, адміністрування і моніторинг.

Бюджет проєкту сформовано з урахуванням реальних потреб і специфіки діяльності кожного партнера. Він забезпечує збалансоване поєднання витрат на підготовку кадрів, роботу з цільовими групами, медико-психологічну реабілітацію, інформаційний супровід і моніторинг результатів.

Загальна вартість проєкту у розмірі 935 000 грн є обґрунтованою та достатньою для створення дієвої партнерської моделі соціальної реабілітації військовослужбовців, яку можна масштабувати на інші регіони України.

Очікувані результати проєкту «Три кроки підтримки: освіта – громада – реабілітація»

Реалізація проєкту сприятиме створенню ефективної моделі соціальної підтримки та реабілітації військовослужбовців, яка поєднує ресурси освіти, громади та медицини. Очікувані результати можна поділити на короткострокові, середньострокові та віддалені (сталі).

1. Короткострокові результати (перші 6 місяців реалізації проєкту):

- Проведено серію навчальних тренінгів і семінарів для соціальних працівників, психологів і студентів, спрямованих на підвищення їхньої готовності до роботи з військовими та членами їхніх родин.
- Розроблено й апробовано навчально-методичні матеріали з теми «Соціальна реабілітація військовослужбовців», які можуть бути інтегровані у навчальні програми закладів вищої освіти.
- Створено інформаційний Telegram-канал або чат-бот для ветеранів і їхніх сімей, який містить актуальні відомості про пільги, програми підтримки, вакансії та можливості участі в заходах.
- Проведено перші групи взаємопідтримки, арттерапевтичні та гарденотерапевтичні сесії для учасників бойових дій і їхніх близьких.

2. Середньострокові результати (6–12 місяців реалізації):

- Налагоджено сталу співпрацю між освітньою установою, громадською організацією та ортопедичним центром, що забезпечує безперервність процесу відновлення військових – від медичної допомоги до соціальної інтеграції.
- Розроблено й реалізовано індивідуальні програми реабілітації у співпраці з фахівцями різних напрямів (соціальними працівниками, психологами, лікарями, реабілітологами).
- Проведено інформаційну кампанію «Говоримо про повернення», спрямовану на формування позитивного суспільного ставлення до ветеранів і подолання стигми.
- Підготовлено аналітичний звіт і рекомендації для місцевих органів влади щодо покращення системи соціальної реабілітації військових.

3. Віддалені (сталий ефект) результати:

- Створено модель міжсекторального партнерства, яка може бути масштабована для впровадження в інших регіонах України.
- Підвищено якість соціальних, психологічних і реабілітаційних послуг для військовослужбовців та їхніх сімей.
- Сформовано спільноту підтримки ветеранів, яка функціонує на засадах довіри, взаємодопомоги та солідарності.
- Підготовлено нове покоління фахівців соціальної роботи, здатних професійно та етично працювати з військовими і членами їхніх родин.
- Зменшено рівень соціальної ізоляції, тривожності та емоційного виснаження серед військових і їхніх близьких, що сприяє їхній успішній інтеграції у громадське життя.

Отже, очікуваним результатом проєкту стане побудова дієвої, партнерської моделі соціальної реабілітації військовослужбовців, яка об’єднує освітні, громадські та медичні ресурси для досягнення спільної мети – повернення захисників до повноцінного, активного і гідного життя у суспільстві.

Висновки до розділу 3

Вдосконалення соціальної роботи з військовослужбовцями у період реабілітації неможливе без системної взаємодії між державними, освітніми, медичними та громадськими структурами. Саме міжсекторальне партнерство є тим інструментом, який дозволяє поєднати зусилля різних суб’єктів, об’єднати ресурси, досвід і компетенції для забезпечення комплексного підходу до підтримки ветеранів. Такий формат співпраці сприяє не лише підвищенню ефективності реабілітаційних заходів, але й формуванню сталої системи соціальної інтеграції військових у післявоєнний період.

Обґрунтовано необхідність міжсекторального партнерства як ключового чинника розвитку сучасної системи реабілітації. Доведено, що співпраця освітніх інституцій, громадських організацій і медико-реабілітаційних центрів забезпечує багатовимірну підтримку військовослужбовців – від підвищення рівня професійної підготовки фахівців соціальної сфери до створення

ефективних моделей психологічної, інформаційної та фізичної допомоги. Такий підхід дозволяє уникнути дублювання функцій між різними структурами та забезпечити узгодженість дій усіх учасників процесу.

Запропоновано практичну модель реалізації міжсекторального підходу – партнерський соціальний проєкт «Три кроки підтримки: освіта – громада – реабілітація». Його розроблення ґрунтується на результатах проведеного емпіричного дослідження, у якому було виявлено основні проблеми системи підтримки військових: недостатній рівень координації між структурами, обмежений доступ до якісних реабілітаційних послуг, потребу в психологічній допомозі та інформаційній підтримці. Проєкт спрямований на об’єднання зусиль Вінницького інституту Університету «Україна», ГО «Соціальна перспектива» та «Ортопедсервісцентр» для створення ефективної моделі допомоги ветеранам.

Розроблена структура проєкту охоплює освітньо-науковий, соціально-громадський і медико-реабілітаційний компоненти, що забезпечують безперервність реабілітаційного процесу. Вона передбачає підготовку кадрів соціальної сфери, проведення тренінгів і практичних занять, організацію груп взаємопідтримки, надання медико-реабілітаційних послуг, а також розробку інформаційних продуктів для військових і їхніх родин. Такий інтегрований підхід дозволяє поєднати теоретичну підготовку, практичну діяльність і безпосередню допомогу ветеранам у єдиній системі дій.

У межах проєкту визначено чіткий план реалізації, бюджет і очікувані результати, що забезпечують його реалістичність і практичну цінність. Передбачені заходи сприятимуть підвищенню професійної компетентності соціальних працівників, розширенню доступу військових до реабілітаційних і психологічних послуг, зміцненню соціальної згуртованості у громадах. Важливою складовою є також комунікаційна робота, яка формує позитивний суспільний образ ветерана та стимулює громадську підтримку процесів реінтеграції.

Отже, розділ 3 доводить, що міжсекторальне партнерство є стратегічним напрямом розвитку соціальної роботи з військовослужбовцями у період реабілітації. Запропонована модель може слугувати прикладом практичного

втілення принципів соціальної єдності, комплексності та сталості. Її реалізація забезпечує перехід від фрагментарних форм допомоги до системного підходу, що охоплює фізичне, психологічне та соціальне відновлення військових і їхніх родин, а також сприяє формуванню в Україні сучасної інклюзивної політики у сфері ветеранської підтримки.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження досягнуто поставлену мету – комплексно проаналізовано теоретичні та практичні аспекти соціальної роботи з військовослужбовцями у період реабілітації, визначено чинники, що впливають на ефективність процесу відновлення, а також запропоновано шляхи вдосконалення системи соціальної підтримки на основі міжсекторального партнерства. Робота поєднує науково-теоретичний аналіз, емпіричне дослідження та практичні рекомендації, що дозволяє розглядати її як цілісне соціально-наукове обґрунтування розвитку сучасної системи реабілітації військових в Україні.

У першому розділі було узагальнено теоретичні засади соціальної підтримки військовослужбовців. З’ясовано, що соціальна робота у контексті реабілітації військових є комплексним, міждисциплінарним процесом, який поєднує психологічну, медичну, юридичну та соціально-побутову допомогу. Вона спрямована не лише на подолання наслідків бойових дій, але й на формування ресурсного потенціалу особистості, здатної до самореалізації та інтеграції у цивільне життя. Проаналізовано основні наукові підходи до соціальної роботи з військовими – системний, гуманістичний, біопсихосоціальний та екологічний, які дозволяють розглядати процес реабілітації як взаємодію особистості, сім’ї, громади та держави.

Дослідження зарубіжного досвіду показало, що в країнах із розвиненою ветеранською політикою (США, Канада, Ізраїль, Польща, Велика Британія) ключовими факторами ефективної реабілітації є поєднання державної підтримки, громадських ініціатив і програм професійної адаптації. Особливу роль у цих країнах відіграють міжвідомчі центри реабілітації, волонтерські об’єднання та системи наставництва для ветеранів. На основі цього досвіду визначено можливості його адаптації в українських умовах – насамперед через розвиток партнерства між державними, освітніми та громадськими структурами.

У межах першого розділу також проаналізовано нормативно-правову базу, що регулює соціальну підтримку військовослужбовців в Україні. Виявлено, що

попри наявність низки важливих законів і державних програм, існує проблема недостатньої координації між різними органами влади та службами, а також нестача ресурсів на практичну реалізацію реабілітаційних заходів. Необхідним є створення єдиної системи управління процесом соціальної реабілітації на національному рівні.

Другий розділ присвячено емпіричному аналізу проблем і потреб військовослужбовців під час реабілітації. Соціологічне опитування показало, що більшість респондентів позитивно оцінюють роботу соціальних працівників, проте рівень задоволеності допомогою залишається середнім. Найбільш критичними сферами визначено матеріально-житлове забезпечення, професійну адаптацію та доступність психологічної підтримки. Особливу роль у процесі відновлення відіграє сімейне оточення: військовослужбовці, чиї родини залучені до реабілітаційних заходів, демонструють вищий рівень готовності до повернення в активне життя. Це підтверджує необхідність впровадження сімейно орієнтованих практик у систему соціальної підтримки.

Проведені інтерв'ю з соціальними працівниками виявили додаткові аспекти – перевантаження фахівців, брак супервізій, недостатню міжвідомчу координацію та потребу у професійному вдосконаленні кадрів. Водночас фахівці наголосили на успішних практиках: індивідуальному супроводі, групових формах підтримки, гарденотерапії, кризовому втручанні та застосуванні цифрових інструментів. Ці напрацювання створюють базу для формування сучасних підходів до соціальної роботи з військовими.

У третьому розділі розроблено концептуальні шляхи вдосконалення соціальної роботи через міжсекторальне партнерство. Запропоновано партнерський проєкт «Три кроки підтримки: освіта – громада – реабілітація», що об'єднує ресурси освітнього закладу, громадської організації та ортопедичного центру. Проєкт передбачає створення комплексної моделі підтримки, яка поєднує освітню підготовку фахівців, психосоціальну допомогу ветеранам і членам їхніх родин, а також медико-реабілітаційні заходи. Його реалізація дозволить підвищити якість послуг, зміцнити співпрацю між секторами та забезпечити стійкість системи соціальної реабілітації.

Отже, результати дослідження підтверджують, що розвиток соціальної роботи з військовослужбовцями в Україні потребує переходу від фрагментарних ініціатив до комплексної, партнерської моделі. Ефективна реабілітація можлива лише за умови узгодженої діяльності всіх учасників процесу – держави, громади, фахівців, сім'ї та самого військового. Реалізація запропонованих у роботі підходів дозволить зміцнити систему соціальної підтримки, підвищити професіоналізм кадрів і створити стійке середовище для успішної інтеграції ветеранів у мирне життя.

Таким чином, проведене дослідження має не лише наукове, але й практичне значення, оскільки пропонує реалістичні інструменти для підвищення ефективності соціальної роботи у сфері ветеранської підтримки. Його результати можуть бути використані у діяльності соціальних служб, навчальних закладів, центрів реабілітації, а також при розробці державних і місцевих програм соціальної інтеграції військовослужбовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалько О. В. Соціальна робота: теорія і практика: монографія. Київ: Центр навчальної літератури, 2020. 384 с.

2. Болдар Г. Є. Особливості правового регулювання реабілітації у сфері охорони здоров'я в Україні. *Сучасні тенденції, спрямовані на збереження здоров'я людини: зб. наук. праць*. Харків, 2023. С. 29-31

3. Бортнік С.М. Соціально-економічне проєктування: курс лекцій. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. 116 с.

4. Бук М. Соціальне обслуговування осіб з інвалідністю в реабілітаційних установах України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 189-195

5. Войтовська А. І. Проєктна діяльність у соціальній роботі: навчально-методичний посібник. Умань : ЦП Компринт. 2024. 118 с.

6. Воропаєв Д.С., Єжова О.О. Основи фізичної реабілітації (загальна характеристика фізичної реабілітації чоловіків). Суми, 2019. 201 с.

7. Герасименко О. В. та ін. Соціальний супровід військовослужбовців та членів їхніх сімей: практичний посібник. Київ: НДЦГПЗС України, 2023. 130 с.

8. Глобіна Є., Бездідько Н. Соціальний патронат: Служба допомоги й підтримки. *Дефектолог*. 2021. № 7-8 (175-176). С. 52-73.

9. Горбунова В., Савиченко О., Тичина І., Портницька Н. Методичний посібник для соціальних працівників: Посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку ветеранів та їх сімей з питань психічного здоров'я. Вид. 2-ге, оновлене та доповнене. 2024. 112 с.

10. Горішна Н. М., Петрочко Ж. В., Столарик О. Ю. Законодавчі аспекти соціальної реабілітації дітей з інвалідністю: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Інклюзія і суспільство: наук. журн.* 2023. № 2. С. 19–27.

11. Давиденко В.В. Стан і перспективи формування в Україні гуманітарної сфери XXI століття з врахуванням неусвідомлених світових явищ. *International scientific journal «Grail of Science»:* зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. Відень, Австрія. 2021. № 11. С. 443-462.

12. Давиденко В.В. Форми європейського соціального діалогу. *Часопис Київського університету права.* 2023. № 2. С. 207-211

13. Давиденко В.В., Тарасюк С.П. Моделі соціальної реабілітації військових у міжнародній практиці та можливості їх адаптації в Україні. *Подільський науковий вісник.* № 2(34). 2025.

14. Давиденко В.В., Тарасюк С.П. Міжсекторальне партнерство як стратегічний ресурс соціальної реабілітації військовослужбовців. *Подільський науковий вісник.* № 3(35). 2025.

15. Деякі питання ментальної, спортивної, фізичної, психологічної реабілітації та професійної адаптації ветеранів війни, членів їх сімей та деяких інших категорій осіб: Постанова КМУ № 307 від 18.03.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/307-2024-%D0%BF#Text

16. Звєрєва І.Д., Карпенко О.Г. Соціальна робота в Україні: стан, тенденції, перспективи розвитку: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2019. 312 с.

17. Капська А. Й. Соціальна робота: теорія і практика : навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2020. 312 с.

18. Капська А.Й., Пєша І.В. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 232 с.

19. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Копаниця О.В., Малхазов О.Р. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів: Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2011. 281 с.

20. Колесніченко О.С., Приходько І.І., Мацегора Я.В. Психологічна реабілітація військовослужбовців після виконання службово-бойових завдань в бойових умовах : монографія. Харків: НА НГУ. 2021. 75 с.

21. Кононенко В. І. Соціальна робота з ветеранами війни: досвід України та зарубіжних країн. В*існик Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки».* 2021. № 6. С. 143-150.

22. Конституція України. № 254к/96-ВР поточна редакція від 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

23. Купенко О. В. Соціальна робота: від теорії до практики : навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2020. 192 с.

24. Ляшенко О.М. Основи соціальної політики: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 288 с.

25. Масляніков а І., Османова А., Давиденко Г. Соціально-психологічна підтримка осіб з інвалідністю в умовах війни: кол. моногр. К.: Університет «Україна», 2023. 216 с.

26. Міщик Л.І. Соціальна адаптація учасників бойових дій: теоретико-практичні аспекти: монографія. Київ: НПУ ім.М.П. Драгоманова, 2021. 228 с.

27. Олійник І.В. Соціальна реабілітація як один із напрямів професійної діяльності фахівця із соціальної роботи. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. 2021. № 2 (22). С. 59-66

28. Омельченко О.В. Еволюція фандрайзингу в соціальній роботі: від традиційних методів до сучасних стратегій. *«Ввічливість. Humanitas»*. № 2. 2024. фахове видання http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/issue/view/104

29. Омельченко О.В., Швед В.В., Саранча І.Г. Дослідження рівня обізнаності про інструменти фандрайзингу у громадському секторі України. «Ввічливість. Humanitas». № 1. 2025.фахове видання http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/issue/view/134

30. Піхало А.О. Соціальна реабілітація військових в Україні та за її межами. *Всеукраїнська конференція з проблем вищої освіти «Екологічно орієнтована вища освіта. Методологія та практика – 2024*». 2024. С. 88-90

31. Поляничко А. О., Кирилюк А. В. Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду: навчально-методичний посібник. Суми: ФОП Цьома, 2020. 336 с.

32. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України № 2232-XII, поточна редакція 22.09.2025 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text

33. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України № 2017-III, поточна редакція 26.06.2024 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text

34. Про затвердження Порядку забезпечення допоміжними засобами реабілітації (технічними та іншими засобами реабілітації) осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані такі засоби, їх переліку: Постанова Кабінету Міністрів України № 321 поточна редакція від 27.08.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-2012-%D0%BF#Text

35. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України № 2961-IV, поточна редакція 04.04.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text

36. Про соціальні послуги: Закон України № 2671-VIII, поточна редакція 16.06.2025 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text

37. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України № 2011-XII поточна редакція від 22.09.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text

38. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України № 3551-XII поточна редакція від 12.09.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text

39. Психосоціальна підтримка людей, які постраждали від війни, набуває все більшого значення для громад. Децентралізація. 2023. URL: https://decentralization.ua/news/

40. Ревко А.М., Чумак К.Ю. Фандрайзинг соціальних проєктів як інструмент соціального розвитку територіальних громад. *Проблеми і перспективи економіки та управління.* 2021. № 3(23). С.57-64

41. Рудкевич Н.І. Методика соціально-педагогічної роботи: навчально-методичний посібник. Львів: Растр-7, 2021. 324 с.

42. Самойленко В.Б., Яковенко Н.П., Петряшев І.О. Медична і соціальна реабілітація: підручник. Київ: Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Медицина», 2023. 359 с.

43. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

44. Сільвестрова О. Ю. Технології соціальної допомоги: навчальний посібник. Луцьк: ЛНТУ, 2023. 104 с.

45. Сіньова Л. М. Щодо адаптації та соціалізації ветеранів: порівняльний аналіз. *Матеріали Міжнар. практ. конф. (Київ, 5 трав. 2023 р.). КНУ імені Т. Шевченка*. 2023. С. 371-373

46. Сперанський М.М. Основи медико-соціальної реабілітації: навч. посіб. Київ: Здоров'я, 2008. 312 с.

47. Суліцький В., Швед О. Консультування в соціальній роботі: навчально-методичний посібник. Київ: Видавничий дім «Вініченко», 2023. 240 с.

48. Тілікіна Н.В. Управління соціальними проєктами: навчальний посібник. Київ: ФОП Мороз А.Т., 2024. 352 с.

49. Титаренко Т. М., Литвиненко С. В. Психологічні та соціальні аспекти реабілітації учасників бойових дій. Київ : Ін-т соціальної та політичної психології НАПН України, 2018. 156 с.

50. Хлівнюк Т. П., Кулава К. О. Соціальна робота з різними категоріями клієнтів: методичний посібник ... для здобувачів І (бакалаврського) рівня.... Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2023. 78 с.

51. Ярошенко Н. В. Соціальна адаптація військовослужбовців: проблеми та напрями реалізації. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика.* 2019. № 2. С. 110–112.

52. APA (American Psychological Association). Clinical Practice Guideline for the Treatment of Posttraumatic Stress Disorder (PTSD) in Adults. Washington, DC : APA, 2017. 128 p.

53. Bundesministerium der Verteidigung. Der Sozialdienst der Bundeswehr: Beratung und Unterstützung für Soldatinnen, Soldaten und ihre Familien. Berlin : BMVg, 2021. 54 S.

54. Bundesministerium der Verteidigung. Vereinbarkeit von Familie und Dienst in der Bundeswehr: Maßnahmenkatalog. Berlin : BMVg, 2020. 36 S.

55. Castro C.A., Adler A.B. Military Social Work: Principles and Practice: monograph. New York: Oxford University Press, 2018. 320 p.

56. Corey G., Corey M.S., Callanan P. Issues and Ethics in the Helping Professions : textbook. 10th ed. Boston: Cengage Learning, 2020. 544 p.

57. Deutscher Bundestag. Wehrbeauftragter des Deutschen Bundestages: Jahresbericht 2022. Berlin : Deutscher Bundestag, 2023. 120 S.

58. Help for Heroes. Impact Report 2021–2022. Salisbury : Help for Heroes, 2022. 56 p.

59. Hoge C.W. Once a Warrior, Always a Warrior: Navigating the Transition from Combat to Home. *Guilford Press*. 2010. 320 p.

60. Ministry of Defense of Israel. Department of Rehabilitation: Annual Report 2021. Tel Aviv : MOD, 2022. 72 p.

61. NHS England. Op COURAGE: The Veterans Mental Health and Wellbeing Service. London : NHS, 2022. 24 p.

62. Tanielian T., Jaycox L. H. Invisible Wounds of War: Psychological and Cognitive Injuries, Their Consequences, and Services to Assist Recovery. Santa Monica : RAND Corporation, 2008. 453 p.

63. Royal College of General Practitioners. Veteran Friendly GP Practice Accreditation: Guidance for Practices. London : RCGP, 2021. 15 p.

64. Winkler I.A., Marshall A.D., Cardenas J.M. Veterans and Their Families: A Review of Social Work Literature. *Journal of Social Work Practice in the Addictions.* 2016. Vol. 16 (1–2). P. 6-24

65. U.S. Department of Veterans Affairs. VA Whole Health: Transforming the Way Veterans Receive Care. Washington, D.C. : Veterans Health Administration, 2018. 102 p.

66. U.S. Department of Veterans Affairs. Vet Centers (Readjustment Counseling Services). Washington, D.C. : VA, 2020. 45 p.

67. Zahal Disabled Veterans Organization (ZDVO). Beit Halochem Centers: Rehabilitation and Support for IDF Disabled Veterans. Tel Aviv : ZDVO, 2021. 60 p.

68. Zinger, L., Lurie, I. Peace of Mind: Psychosocial Programs for Israeli Veterans. Jerusalem : Metiv – The Israel Psychotrauma Center, 2018. 38 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник «Оцінка досвіду та потреб військовослужбовців у процесі реабілітації та соціальної підтримки»

Мета: з’ясувати досвід, потреби та оцінку якості соціальної підтримки військових у період реабілітації.
Анонімність гарантована.
Будь ласка, оберіть або запишіть відповідь, яка найбільше вам підходить.

1. **Ваша стать:**
   ☐ Чоловіча
   ☐ Жіноча
2. **Ваш вік:**
   ☐ до 25 років
   ☐ 26–35 років
   ☐ 36–45 років
   ☐ понад 45 років
3. **Які види реабілітації ви проходили (можна кілька відповідей):**
   ☐ Медична (фізична)
   ☐ Психологічна
   ☐ Соціальна (допомога, документи, пільги)
   ☐ Професійна (навчання, перекваліфікація)
4. **Чи отримували ви допомогу від соціального працівника під час реабілітації?**
   ☐ Так
   ☐ Ні
5. **Якщо так, у чому саме полягала ця допомога (можна кілька варіантів):**
   ☐ Консультації, пояснення прав і пільг
   ☐ Допомога з документами
   ☐ Психологічна підтримка
   ☐ Направлення до інших фахівців
   ☐ Інше: _____
6. **Як ви оцінюєте ефективність соціальної підтримки, яку отримали?**
   ☐ Дуже ефективна
   ☐ Скоріше ефективна
   ☐ Частково допомогла
   ☐ Не відчув ефекту
7. **Що, на вашу думку, найбільше потребує покращення у системі підтримки військових?**
   ☐ Доступність інформації
   ☐ Психологічна допомога
   ☐ Матеріальна/житлова підтримка
   ☐ Професійна адаптація
   ☐ Інше: _____
8. **Чи відчуваєте ви, що готові повернутися до активного життя в суспільстві?**
   ☐ Так, повністю

☐ Частково
☐ Поки ні

9. **Чи отримуєте ви моральну підтримку від членів сім'ї або близьких людей?**
   ☐ Так, завжди ☐ Частково ☐ Рідко ☐ Відсутня підтримка
10. **Чи бере ваша сім'я участь у реабілітаційних заходах (зустрічах, тренінгах, консультаціях)?**
    ☐ Так ☐ Ні ☐ Не знаю про таку можливість

Додаток Б

Сценарій інтерв'ю з соціальними працівниками, які працюють з військовослужбовцями у період реабілітації

Мета інтерв'ю: виявити досвід, труднощі та ефективні практики соціальної роботи з військовими під час їхньої медичної, психологічної та соціальної реабілітації.

Форма: напівструктуроване інтерв'ю (приблизна тривалість 30–40 хв).
Кількість респондентів: 10 соціальних працівників (з реабілітаційних центрів, лікарень, громадських організацій).
Формат: індивідуальне усне інтерв'ю або онлайн-зустріч (Zoom, Meet).

Вступна частина

Мета: встановлення контакту, пояснення умов участі.

1. Представтесь, будь ласка, і коротко розкажіть про свій досвід роботи (посада, установа, стаж).
2. У чому полягають ваші основні функції під час роботи з військовослужбовцями на етапі реабілітації?
3. Як часто ви маєте справу з військовими або ветеранами у своїй професійній діяльності?

◇ Блок 1. Організація соціальної роботи

4. Як у вашій установі організовано процес соціальної підтримки військових під час реабілітації?
5. Які служби або спеціалісти (психологи, лікарі, юристи, волонтери) залучені до цього процесу?
6. Як ви координуєте роботу з іншими фахівцями (медиками, реабілітологами, психологами)?

(Мета – зрозуміти міждисциплінарну взаємодію і роль соціального працівника в системі.)

◇ Блок 2. Потреби та проблеми військовослужбовців

7. З якими основними проблемами звертаються військові під час реабілітації? (наприклад, психологічні, сімейні, юридичні, соціально-побутові)
8. Які потреби, на вашу думку, залишаються найменш задоволеними?
9. Чи спостерігаєте різницю у потребах між чоловіками та жінками-військовослужбовцями?

(Мета – виявити реальні запити клієнтів та проблемні зони системи допомоги.)

◇ Блок 3. Методи, підходи, ефективні практики

10. Які методи або форми роботи з військовими ви вважаєте найбільш ефективними? (індивідуальні консультації, групова робота, кризове втручання, арт-терапія тощо)
11. Чи застосовуються у вашій практиці інноваційні підходи або авторські програми підтримки?

12. Як ви оцінюєте ефективність реабілітаційних заходів і соціального супроводу?

(Мета – визначити практичні інструменти, які реально працюють.)

◇ Блок 4. Взаємодія з родинами та громадою

13. Як здійснюється робота із сім'ями військових під час реабілітації?
14. Чи беруть участь члени родин у програмах підтримки або консультування?
15. Якою є роль громади або громадських організацій у цьому процесі?

(Мета – простежити соціальний контекст реабілітації.)

◇ Блок 5. Виклики, труднощі та професійні потреби

16. З якими основними труднощами ви стикаєтесь у роботі з військовими?
17. Чого, на вашу думку, бракує для підвищення ефективності соціальної реабілітації?
18. Якої підтримки потребують самі соціальні працівники у цій сфері (професійне навчання, супервізія, фінансування, емоційне розвантаження)?

(Мета – виявити організаційні та особистісні бар'єри у роботі фахівців.)

◇ Блок 6. Рефлексія та пропозиції

19. Як, на вашу думку, можна покращити систему соціальної підтримки військовослужбовців в Україні?
20. Що, на вашу думку, є головним чинником успішної реабілітації військових?

(Мета – зібрати пропозиції для узагальнення в практичних рекомендаціях дипломної роботи.)